

Tijdschrift

10/1

MAART 2010
FEDERATIE
KLOKKEN-
VRIENDEN

Steven Huijgens

- Zomaar een Engelse tafelklok? • Restauratie van een antieke stoofklok
- Horloge de la Victoire • 30 jaar club "de Klokkemakers"
- Rob Memel nieuwe Coördinator Reizen • Museum- en Verenigingsnieuws

Tekst en beeldmateriaal voldoen bij voorkeur aan de volgende eisen:

- Teksten dienen als Word bestand als attachment te worden gemaïld. Dus bijvoorbeeld niet opgemaakt in het e-mail programma Outlook.
 - Ook voor Tijdschrift geldt, dat het digitale tijdperk zijn intrede heeft gedaan. Dit betekent dat de redactie zoveel mogelijk werkt met digitaal beeldmateriaal. Stuur daarom liever geen foto's of ander papieren beeldmateriaal op. Tenzij het echt niet anders kan. Maar ook dan geldt dat de beelden van fotokwaliteit moeten zijn.
 - Om digitale beelden in drukwerk om te kunnen zetten is een minimale 'resolutie' noodzakelijk. In de praktijk is een resolutie van minimaal 0,5 mb (500 kb) vereist. (Meer is natuurlijk altijd goed). Beeldresoluties die lager zijn, bijv. 60 kb, zijn op het beeldscherm weliswaar redelijk scherp, maar voor drukwerk volstrekt onbruikbaar.
- TIP: u kunt de resolutie controleren door met uw cursor op het 'ongepende' fotobestand te gaan staan. Dan verschijnt automatisch het aantal kb's of mb's. Een andere mogelijkheid is om met de cursor op de 'geopende' foto te gaan staan en op de rechtermuisknop te klikken. Door vervolgens naar 'eigenschappen' te gaan, verschijnt de beeldresolutie.
- Ook digitale beelden moeten als attachment worden verzonden, dus niet als onderdeel van een Word document.

Federatie op internet

Informatie over de opzet van de Federatie Klokkenvrienden en de verenigingen die tezamen de Federatie vormen, is te vinden op:
www.fed-klokkenvrienden.nl

Verantwoordelijkheid redactie

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van artikelen die onder naam worden gepubliceerd. Deze geven alleen de opvattingen van de auteur weer en de verantwoordelijkheid daarvoor berust uitsluitend bij deze auteur.

De uiterste inleverdatum voor

Tijdschrift nummer 2-2010 is:

20 april 2010

Internationale erkenning voor TIJDSchrift

Al enige jaren worden samenvattingen van artikelen uit TIJDSchrift gepubliceerd in het toonaangevende Engelse blad *Antiquarian Horology*. Deze worden in overleg met de hoofdredacteur verzorgd door Jaap Zeeman. Sinds kort mag TIJDSchrift zich ook verheugen in erkenning van Duitse zijde.

Ons blad wordt nu ook besproken in *Klassik Uhren*. Ongetwijfeld heeft daarbij Jürgen Ermert van de website *UhrenHanse* een rol gespeeld.

Op de voorpagina:
Wijzerplaat van een staande klok van
Steven Huijgens, die onlangs is verworven
door het Museum van het Nederlandse Uurwerk.
Zie ook pag. 8 e.v.

In dit nummer onder andere

PAGINA 12
Restauratie
van een antieke
stoofklok

PAGINA 21
30 jaar club
'De Klokkemakers'

PAGINA 33
Het Koperen
Jubiläum van
Pier van Leeuwen

Federatie Klokkenvrienden

is een samenwerkingsverband van:

- Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven
- Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk
- Dutch Section of the Antiquarian Horological Society
- Sectie Uurwerkerstellers van de Nederlandse Juweliers en Uurwerkenbranche

Bestuur:
E.H. Glasius,
voorzitter
W. van der Krogt,
secretaris
F. van Gurp,
penningmeester
Ir. K. Roscam Abbing
W. van Vliet

namens:
Schoonhoven
MNU
NJU
AHS
Schoonhoven

Secretariaat:
Dorpsstraat 70a
1842 GW Oterleek
072 - 5346690
willemvdkrogt@hetnet.nl

Betalingen:
ING nr. 7234958
t.n.v. penningmeester
Klokkenvrienden,
Rotterdam

Website:
www.fed-klokkenvrienden.nl
De webmaster is H. van den Ende
junior, te bereiken op hans@hende.com

Vereniging van vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven

Secretariaat:
Sjoerd Folkers
Polderpeil 336
2408 SE Alphen a/d Rijn
0172 - 574149
info@klokkenvrienden.nl

Betalingen:
ING nr. 2820594
t.n.v. Vereniging Vrienden

Vereniging Vrienden Museum van het Nederlandse Uurwerk

Secretariaat:
W. van der Krogt
Dorpsstraat 70a
1842 GW Oterleek
072 - 5346690
willemvdkrogt@hetnet.nl

Betalingen:
ING nr. 3767920
t.n.v. Vereniging Vrienden MNU

Dutch Section Antiquarian Horological Society

Secretariaat:
ir. K. Roscam Abbing
Anna van Burenlaan 3
2012 SL Haarlem
023 - 5292501
e-mail: k.roscamabbing@hccnet.nl

Sectie Uurwerkerstellers Nederlandse Juweliers- en Uurwerkenbranche

Secretariaat:
Postbus 904
2270 AX Voorburg
Koningin Julianalaan 345
2273 JJ Voorburg
070 - 3866248

Samenstelling TIJDSCHRIFT

Redactie:
E. H. Glasius / e.glasius@telfort.nl
M.F. Timmer

Advertenties:
ir. L. A. A. Romeyn
tel. 0341 - 254265

Druk:
Drukkerij WC den Ouden bv

Vormgeving:
Van Munster en Bos

Advertentietarieven 2010 (excl. BTW)

Bij eenmalige plaatsing:
1/1 pagina: €175 - 1/2 pagina €125
Voor vier plaatsingen:
1/1 pagina: €225 - 1/2 pagina: €175

Kleine annonces

(vraag en aanbod): €20
te voldoen overmaken van dit bedrag op de rekening
van de penningmeester; de tekst kan naar de redactie
worden gestuurd.

De sluitingsdatum van het volgende nummer is: 20 april 2010
De verschijningsdatum is: 11 juni 2010

Zomaar een Engelse tafelklok?

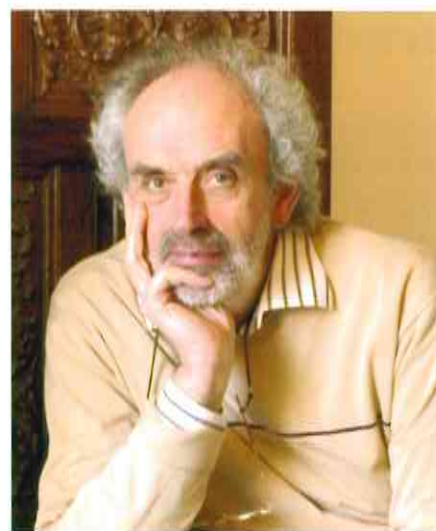
De bekende antiquair Hans Kreft heeft in de loop der jaren diverse belangrijke stukken weten te verwerven voor zijn zaak. In dit artikel beschrijft hij hoe hem op bijzondere wijze een vroege klok werd aangeboden van de Londense maker Ebsworth, die vooral bekend is door zijn lantaarnklokken. Het is een 'kijkje in de keuken' maar met de 'keuken' is nog meer aan de hand!

Door Hans Kreft

Ongeveer drie jaar geleden was ik met een Engelse vriend, collega, nu min of meer in ruste, op bezoek bij een belangrijke Belgische antiekhandelaar. De Belgische algemene antiquair is met zijn handel gewoonlijk sterk op Frankrijk gericht. De aanwezigheid van een Engelsman gaf hem waarschijnlijk aanleiding om ook op Angelsaksisch gebied iets te laten zien en na enige koppen koffie kwam er een tafelklok te voorschijn, die ons beiden even stil deed worden. Nee, werd ons gelijk duidelijk gemaakt, de klok was al vele jaren privé en zou zeker privé blijven, het was alleen maar om aan te tonen, dat ook een Belgische antiquair een goed Engels stuk

kon hebben en... altijd heel belangrijk, zeker in dit geval, "untouched", "dans son jus" zoals men dat hier in België en natuurlijk ook in Frankrijk noemt.

De klok was gesigneerd Johannes (niet John zoals meer gebruikelijk) Ebsworth Londini Fecit (afb. 1) op de achterplaat. Het was een vrij massieve klok, ca. 40 cm hoog, de eiken kast ten dele met ebbenhout belijmd, getorste kolommen op de vier hoeken, een zwaar massief uurwerk met zo op het oog nog de oorspronkelijke spillingang en héél belangrijk voor een dergelijke klok: de overtuigende indruk, dat uurwerk/wijzerplaat en kast bij elkaar hoorden. Voor details werd ons geen tijd gegund, na een kwartiertje werd de klok

Hans Kreft

weer zorgvuldig aan ons gezichtsveld onttrokken. Nee, geen discussie, de klok was al meer dan 20 jaar in hun bezit, was nooit en is ook nu niet te koop (afb. 2).

Nieuwe keuken

Nu kom ik daar heel regelmatig, verbeeld mezelf dat ik een redelijke klant ben, maar ik respecteer dat en heb de klok niet meer ter sprake gebracht. De zoon des huizes was intussen druk in de weer met het (laten) bouwen van een groot appartement in hun bedrijfspand. Hoewel ik nooit de indruk heb gehad, dat geldgebrek een rol zou kunnen spelen, kwam er deze zomer een enigszins merkwaardig telefoontje: het loopt een beetje uit de hand, jij moet mijn keuken betalen en daarvoor krijg je als tegenprestatie mijn Ebsworth. Nu kan een keuken behoorlijk in prijs verschillen en de familie heeft geen goedkope smaak, dus heb ik alleen maar

Afb. 1 – Volledige signatuur
'Johannes Ebsworth Londini Fecit'

Afb. 2 – Vooraanzicht van de klok, met een merkwaardig beeldje bovenop

geduldig geluisterd naar de rest van het verhaal.

Nee, het bleek inderdaad geen goedkope keuken te zijn, maar ook geen waanzinnig dure, dus heb ik mij als reactie beperkt tot een simpel o.k., heb de schatkist omgekeerd en ben de klok gaan ophalen. Er was natuurlijk de herkenning van drie jaar geleden, maar je kijkt er toch met andere ogen naar als de klok voor je staat als pas verworven eigendom. Heb ik het destijds allemaal wel goed gezien?

Dubbele bodem

Aan de originaliteit behoefde gelukkig niet getwijfeld te worden. Natuurlijk waren er op- en aanmerkingen. Het handvat was vervangen door een merkwaardig borstbeeldje, het zeker niet lelijke ornament met monogram (afb. 3) op het bovenkapje leek me niet van oorsprong bij de klok te horen, de slinger hing nu aan een draadje (in Franse stijl) en het meest belangrijke: een ongeveer 1,5 mm rond gat in de bodem van de kast en het

ontbreken van elk spoor van pootjes aan de onderzijde deed al snel vermoeden, dat deze klok een zogenaamde “turning-table” moest hebben gehad, een soort dubbele bodem op pootjes, waarop de klok 360° kan draaien.

De eerste opwelling was dat hebberige, dat willen bezitten en vasthouden. Wegzetten en niemand laten zien. Eerst maar eens uitgebreid de literatuur raadplegen en tot in detail uitzoeken hoe de eventuele restauratie ter hand te nemen zou zijn. Er zijn meer door Ebsworth gesig-neerde tafelklokken, maar ook staande klokken bekend, maar zijn naams-bekendheid hangt toch nauwer samen met zijn signatuur op klassieke Engelse lantaarnklokken.

Afb. 3 – Waarschijnlijk niet origineel monogram aan de bovenzijde

British Museum

Een goede vriendin nodigde mij kort daarna uit voor een paar dagen Londen, waar zij een congres zou gaan bijwonen, ten dele in relatie met het British Museum. Het leek mij een goede aanleiding om te trachten een afspraak te maken met hun “Clock Department”. Tevoren alle beschikbare foto's via de mail gestuurd. De klok meenemen in het vliegtuig leek me niet alleen wat prematuur, maar ook letterlijk wat bezwaarlijk: alleen het uurwerk met wijzerplaat (afb. 4) woog al 8 kg! Een heel plezierige ontvangst en gesprek in het museum. Het werd als een hele goede klok beoordeeld van een type, dat hooguit eens in de 10 jaar op de markt komt. Te dateren tussen 1675 en 1680! Klokken uit de zogenaamde “architectural period” schijnen zeldzaam te zijn. Er waren er een aantal op de tentoonstelling in Paleis Het Loo in 2004. Het kloktype vertoont vaak sterke overeenkomsten met de kap van een staande klok uit dezelfde periode. Het British Museum heeft zelf geen klok van dit type, eventuele aankoop is echter niet ter sprake geweest. De klokkenafdeling is onlangs, voor ongetwijfeld veel geld, geheel opnieuw ingericht en voor een museum met de diversificatie van het British Museum staan klokken niet op de prioriteitenlijst, tenzij ze belangeloos beschikbaar gesteld worden

Terug thuis heb ik een paar grote (Nederlandse) verzamelaars benaderd, die helaas allen om uiteenlopende redenen afhaak-

Friederichs, uw partner in winkel en werkplaats.

FRIEDERICHS BV

HORLOGE & KLOK
FOURNITUREN

TOSHIBA BATTERIJEN

ESA RUILUURWERKEN

GOUD & ZILVER
FOURNITUREN

GEREEDSCHAPPEN
& MACHINES o.a.

ELMA
BERGEON
METTLER
GREINER-VIBROGRAF
HERAEUS
RENFERT
ETIC
MULTIFIX
WALDMAN

WEKKERS, KLOKKEN
& HORLOGES o.a.

KIENZLE
PETER
ESGE
SCHMECKENBECHER
HANHART
EUROPA
ELITE
SCHMID-SCHLENKER
BARIGO
CLAUDIO CALLI

HAGERTY
ONDERHOUDS-
MIDDELEN VOOR
GOUD EN ZILVER

Stand Jaarbeurs
Beatrixgebouw 2E 515.
Tel.: (030) 2941501
Fax: (030) 2944214

Nijverheidsweg 15,
Postbus 16,
2100 AA Heemstede
Tel.: (023) 5232723
Fax: (023) 5232740

ten: ik ben te oud om nog zulke dure aankopen te doen, ik ben op het ogenblik druk met andere dingen, ik heb even geen geld beschikbaar voor dergelijke aankopen, terwijl ik toch in mijn gevoel een prijs in het hoofd had, gerestaureerd en wel, die belangrijk lager lag dan het Clock Department van het British Museum als opbrengst op een veiling in Londen voorpelde, hetgeen ook nog eens bevestigd werd door Christie's Londen, die de klok graag wilden veilen.

Nice clock, how much?

Korte tijd later had ik een restauratieprobleem met een andere Engelse tafelklok en de stille hoop dat bij een Engelse collega te kunnen laten oplossen. Ik heb de Ebsworth in de auto gezet met het doel eens voorzichtig bij een of meerdere Engelse handelaren af te tasten, wat zij van de klok vonden. De eerste klokkenspecialist, waar ik de klok zijdelings ter sprake bracht, wilde de klok graag zien en zijn eerste opmerking was: Nice clock, how much? Ik heb niet gezegd, dat ik de klok eigenlijk niet wilde verkopen (wat diep in mijn hart zo was), maar heb iets anders verzonnen om de sfeer goed en de opties open te houden. Bij de tweede handelaar was de reactie anders: graag zouden wij de klok in de verkoop willen nemen en de helft van de nader te bepalen inkoopprijs investeren. Ik ken dat (Engelse) systeem, waar ik niet dol op ben. Ik heb er in het verleden slechte ervaringen mee opgedaan.

Verkocht

Ik had de eerste handelaar in het (niet helemaal juiste) vooruitzicht gesteld, dat er eind augustus een beslissing over verkoop te verwachten viel, waardoor ik even adempauze had om voor mezelf te bepalen wat ik met de klok wilde: zelf houden, aan de (Engelse) handel verkopen of misschien toch nog een Nederlandse verzamelaar bereid vinden tot aanschaf over te gaan. Hij belde prompt op de laatste dag van de maand en wilde graag weten, hoe de vlag erbij stond. Ik heb toen impulsief een afgeronde prijs in Sterling genoemd, die (ongerestaureerd) hoger lag dan ik de Nederlandse verzamelaars (gerestaureerd) genoemd had in de stellige verwachting, dat er wel eens stevig onderhandeld zou moeten worden. De reactie was verbazingwekkend simpel: geef me je bankgegevens en een factuur. Een week later stond het geld op mijn rekening! Een maand later heb ik, als enige ongevraagde

Afb. 4 – Wijzerplaat met originele wijzers en hoekstukken

concessie, de klok bij hem afgeleverd en heerlijk met vrouw en kind een paar dagen in een luxueus Engels hotel doorgebracht. En nog fantastisch weer gehad ook! Niet altijd een garantie in Engeland.

Spijt...

Ondanks de gunstige transactie bleef er – gek genoeg – een onbestemd gevoel van spijt. Ik kon geen reclame maken met de klok, ik kon de klok niet uitgebreid op mijn website etaleren, ik kon de klok niet meer – al dan niet gerestaureerd – als een zeer interessant object op mijn “open dagen” in december laten stralen. Als ik dan toch min of meer besloten had de klok van de hand te doen, had ik die graag in een Nederlandse verzameling gezien. De eer ervan en het plezier de klok te kunnen restaureren en in volle glorie te zien.

Natuurlijk, de verkoop faciliteert de aankoop van weer andere interessante klokken en zonder die roulatie ben je als handelaar minder interessant. Ik geef graag toe: diep in mijn hart blijf ik toch een beetje de verzamelaar, die ik was vóór ik mij in 1971, vreemd genoeg voor mijn karakter door anderen daartoe overgehaald, in de handel begaf. Niet, dat ik van dat besluit ooit spijt heb gehad. Ik heb er nog steeds héél veel plezier in.

Geraadpleegde literatuur o.a.:

- “Early English Clocks”, Dawson, Drover & Parkes 1982
- “The Early Clockmakers of Great Britain”, Brian Loomes 1981
- “English Lantern Clocks”, George White 1989
- “Huygens' Legacy”, The Golden Age of the Pendulum Clock 2004

Een staande klok van Steven Huijgens

Op verzoek van het Museum van het Nederlandse Uurwerk (MNU) heeft restaurateur Rob Memel aan een belangrijke aanwinst van het museum onderhoud gepleegd. Daarbij kwam hij tot verrassende ontdekkingen, zowel ten aanzien van de constructie als de staat van het uurwerk.

Door Rob Memel

Afbeelding 1 – Staande klok van Steven Huijgens, circa 1695

Het afgelopen jaar verwierf het MNU van een particulier, met ondersteuning van diverse fondsen, een fraaie staande klok van Steven Huijgens (afbeelding 1) uit circa 1695. Deze staande klok is geen onbekende want de opmerkelijke klokkenliefhebber herkent de klok van de tentoonstelling in het Paleis Het Loo in 2004. Tevens is de klok in diverse literatuur afgebeeld en beschreven. De schrijver van dit artikel heeft de gelegenheid gehad om het uurwerk te demonteren, het noodzakelijke onderhoud te plegen en daarbij het geheel uitgebreid te bestuderen en fotograferen.

Steven Huijgens

Al vóór de *Glorious Revolution* (waarbij in 1688 de Nederlandse stadhouder Willem III en zijn vrouw Maria Stuart koning en koningin van Groot Brittannië werden) bestond er intensief contact tussen Nederland en Engeland met betrekking tot het maken van klokken of mogelijke onderdelen daarvan. Zo was John Fromanteel, zoon van de in Londen werkzame Ahasuerus (I), tijdens de vervaardiging van het eerste slingeruurwerk werkzaam als leerling van Salomon Coster te Den Haag. Zijn broer Ahasuerus (II) vestigde zich in het begin van de jaren '80 in Amsterdam en zette daar in nauwe samenwerking met zijn familie in Londen een bloeiende uurwerkfabricage op. Hij was niet de enige: Joseph Norris, eveneens uit Engeland afkomstig, vestigde zich ook in Amsterdam. Christopher Clarke kwam vervolgens begin jaren '90, als leerling uit Engeland in de leer bij Ahasuerus (II) Fromanteel en trouwde met diens dochter. Ook Joseph Story vestigde zich eerst in Amsterdam om

later te verhuizen naar Utrecht. Het is niet helemaal duidelijk wat deze Engelsen naar Amsterdam dreef, maar het zal te maken hebben met het feit dat er in Londen veel meer klokkenmakers waren dan in Amsterdam en dat men op dat moment op technisch gebied verder was en dus een interessante markt zag in Nederland.

Geen familie

Slechts een paar Nederlandse klokkenmakers, onder wie Pieter Klock en Steven Huijgens, waren in deze beginperiode van de ontwikkeling van de staande klok in staat om deze Engelsen op dit gebied enige concurrentie te bieden. Vrijwel direct wordt zichtbaar dat, ondanks de overkomst van de Engelse klokkenmakers, er toch al onmiddellijk sprake is van Nederlandse invloed op het uiterlijk van de in Amsterdam gemaakte klokken zoals de fluwelen wijzerplaat en het snijwerk aan de kast. Steven Huijgens is voor zover bekend geen familie van Christiaan. Vermoedelijk geboren te Bennekom in circa 1654 vestigt hij zich rond 1679 in Amsterdam waar hij zich ontwikkelt als een zeer verdienstelijk klokkenmaker. Hij adverteert in 1697 met staande klokken die "een heel jaar lopen sonder opwinden en die hele en halve uren slaan". Van 1704 tot zijn dood in 1720 was hij tevens Stadshorlogiemaker te Amsterdam. Van Steven Huijgens zijn niet veel klokken bekend, maar in de van hem bekende exemplaren ziet men duidelijk een ontwikkeling waaruit blijkt dat hij, samen met Pieter Klock en de Engelsen Ahasuerus Fromanteel en Joseph Norris tot de eerste makers van staande klok-

ken in Amsterdam (en Nederland) behoort.

De kast

De met notenhout gefineerde eiken kast is bij deze klok een typisch Nederlands / Amsterdams model waarbij een kast met een kap uitgebreid voorzien van snijwerk ontstond. Deze rijke uitvoering werd kennelijk zo gewaardeerd dat men dit model tot in het begin van de 18de eeuw blijft produceren. Wel heeft deze kast een zogenaamde "rising hood" gehad. Er is in de kap geen deurtje, zodat men voor alle handelingen aan het uurwerk de kap omhoog moest schuiven om bij de wijzerplaat te kunnen. Bij deze klok is dit uit praktische redenen later veranderd, vermoedelijk in het begin van de 18de eeuw. Daarna ontwikkelt de staande klok zich in de 18de eeuw tot het algemene bekende "Amsterdams staand horloge". De hier besproken klok staat duidelijk aan de wieg van deze ontwikkeling.

De wijzerplaat

De wijzerplaat (afbeelding 2) bestaat uit een bijna vierkante ijzeren plaat die met zwart fluweel is bekleed. De verzilverde messing wijzerring draagt de signatuur "Huijgens Amsterdam". Van Steven Huijgens is bekend dat hij alleen zijn achternaam liet graveren en al zijn bekende klokken zijn dan ook als zodanig gesigneerd. De vergulde wijzers zijn rijk uitgezaagd en gegraveerd. Naast de minuut- en uurwijzer kent de klok een centrale lange wekkerwijzer waardoor deze met gemak te verzetten is. Verder toont de wijzerplaat een datum- en een maanaanwijzing. De verzetting van de maanschijf vindt tweemaal per dag door een pen op het uurrad plaats. De verzetting van de datum geschiedt met behulp

Afbeelding 2 – Wijzerplaat: verzilverde cijferring op met fluweel overtrokken ijzeren plaat

van een tussenrad op dezelfde wijze zodat de datum gedurende de helft van een etmaal tussen twee cijfers in staat. De messing gegoten hoekstukken zijn van het type met kinderhoofdje dat in veel klokken uit deze periode is gebruikt.

Het uurwerk

Wanneer de kap van de kast wordt verwijderd, wacht een verrassing. Daar waar men een traditioneel staand horloge- of platine uurwerk zou ver-

Afbeelding 3 – Uurwerk met getorste pilaren en dubbele zolder

wachten, komt een indrukwekkend massief kooivormig uurwerk tevoorschijn (afbeelding 3). Vervolgens gaan de eerste gedachten uit naar een stoelklok uurwerk omdat het uurwerk tussen een dikke bodem- en dubbele zolderplaat is geplaatst, het fors getorste pilaren op de hoeken heeft en verticale brede stijlen kent met het gaand- en slagwerk achter elkaar geplaatst. Het wekkerwerk zit nagenoeg op dezelfde plaats als bij een stoelklok uurwerk en ook de werking is eender. Wat verder opvalt, zijn de enorme grondraden en de twee zware gewichten die het gaande- en slagwerk aandrijven. Dit uurwerk past dan ook naadloos in de 17e eeuwse ontwikkeling van de stoelklok, echter het is geplaatst in een staand horloge. Van het uurwerk was bekend dat het zeer lange tijd niet was onderhouden. De opdracht van het MNU was om het uurwerk dusdanig schoon te maken, dat

de patina op het messing uurwerk behouden zou blijven, en voorts alleen de noodzakelijke reparaties uit te voeren.

Tijdens de demontage werd al snel duidelijk dat het uurwerk nagenoeg origineel en onbeschadigd is. Zo is er geen enkele tand in gezet, de tandwielen hebben alle de originele klinking, er is nauwelijks verbust, gesoldeerd en gerepareerd. Verder kent het uurwerk, ondanks het massieve uiterlijk een prachtige afwerking en ademt het een hoogstaand vakmanschap uit. Een artikel over het uurwerk zou met gemak een volledig TIJDSchrift kunnen vullen, vandaar dat ik mij heb beperkt tot een aantal observaties van het uurwerk.

Het gaande werk

Het gaande werk telt 4 tandwielen en heeft een ankergang. Vier tandwielen zijn voor een uurwerk van een staand horloge een gewone zaak echter voor een uurwerk als deze, met kenmerken van een stoelklok uurwerk, is het bijzonder omdat deze gewoonlijk drie tandwielen hebben. Het enorme grondrad heeft een diameter van 121 mm en een dikte van 8 mm. Het heeft een spoor waar een ketting over loopt. Dit spoor is vrijwel hetzelfde als dat van het slagwerk en ziet er origineel uit. Het is zeer aannemelijk dat het uurwerk altijd een ketting heeft gehad. De ketting is als bij een Friese klok gebogen waarbij de schakels groter en dikker zijn uitgevoerd. De pal en palveer zitten op het kettingspoor gemonteerd en het palrad zit centraal op de as van het grondrad bevestigd (afbeelding 4).

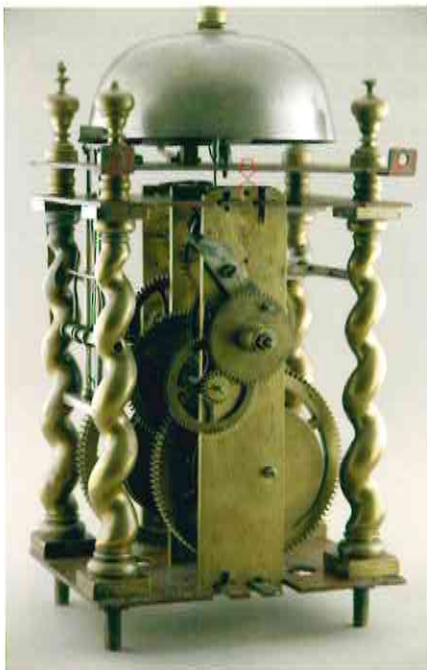
Afbeelding 4 – Palrad, pal en palveer

Afbeelding 5 – Wijzerklemming met uitneembare as

Op het volgende tandwiel zit de wijzerklemming (afbeelding 5) die doet denken aan Zaanse- en West Friese (of Hollandse stoel-) klokken. De uitneembare as loopt door het holle rondsel van het tandwiel en is aan het uiteinde voorzien van een vierkant waar het wisselrad op bevestigd is. Een schotelplaat die tegen de tandwielband klemt, is voorzien van 8 pennen en 4 nokken. Deze pennen en nokken zorgen ervoor dat de uitlichting van slagwerk ieder half uur plaatsvindt en dat de juiste hamer wordt aangestuurd.

De volgende twee tandwielen, het derde rad en het gangrad, kennen een groot contrast met het grondrad omdat deze tandwielen aanmerkelijk dunner zijn uitgevoerd. De ankeras zit tussen beide zolderplaten gemonteerd waarbij het noodzakelijk is om de zolderplaat te demonteren teneinde het anker te verwijderen. De achterste tap van het anker is zoals gebruikelijk in een kloof gelagerd, echter het voorste ankerlager is

Afbeelding 6 – Lagering van het anker in de voorste stijl

ongebruikelijk in het boven uitstekende deel van de voorste stijl geboord (afbeelding 6).

Door een combinatie van hoge tandtallen in combinatie met lage rondseltandtallen wordt een grote vertraging tot stand gebracht hetgeen resulteert in een gangduur van ongeveer 6 weken.

Het slagwerk

Het slagwerksysteem is met sluitschijf; het uurwerk slaat ieder half uur voluit. De hamerstoppen van beide hamers zijn op de zolderplaten gemonteerd zoals we dat ook zien bij vroege West Friese of

Afbeelding 7 – Hamers van slagwerk en wekker

Hollandse stoelklokken (afbeelding 7). Het slagwerk bestaat uit zelfs zes tandwielen. Zes tandwielen voor een slagwerk is een hoog aantal en dient uiteraard om de klok zes weken te kunnen laten slaan. De windvleugel is origineel flink open gezaagd en de tappen van het jaagrad en de windvleugel zijn bijzonder dun gemaakt teneinde de wrijving zo klein mogelijk te maken. Desondanks is er toch een gewicht van 15 kilogram nodig om de tandwielen van het slagwerk in beweging te krijgen.

Wijzerwerk en passerlijnen

Op de meeste tandwielen van het wijzerwerk zijn prachtig de passerlijnen (afbeelding 8) te zien die op de kop van de tand zijn afgetekend, waarna het tandwiel met de hand werd ingezaagd of ingevijld. Bij nader inzien valt het mij op dat deze lijnen ook bij andere klokken slechts op het wijzerwerk voorkomen. Voor mij is de meest logische verklaring dat de tandwielen van het wijzerwerk niet in het zicht zitten en niet afgewerkt zijn. Men heeft de passerlijnen op de tandwielen, in tegenstelling

Afbeelding 8 – De passerlijnen zijn op deze tandwielen zichtbaar

tot die van het gaande- en slagwerk, gewoon laten staan. Ook kan het te maken met het feit dat deze wielen niet op assen zijn gemonteerd of wellicht dat het om tandtallen / diameters gaat die niet op de tandwielreesmachine gefreesd konden worden. Het verdient nader onderzoek of dit inderdaad alleen bij het wijzerwerk te zien is en waarom dit zo is. Nog een bijzonderheid: De datumschijf heeft gegraveerde rondjes om de getallen en bij de maanschijf staan puntjes op de plaats waar de even getallen horen te staan.

Tandwielen

De tandwielen zijn alle op een zeer vakkundige wijze geklonken op de as. Een aantal tandwielen zijn zeskantig uitgevijld, die op passende bussen (collets) zijn geklonken (afbeelding 9). Een klinking die prachtig is uitgevoerd.

Afbeelding 9
Tandwiel zeskantig geklonken

De stalen as is minuscuul op zes plaatsen uitgekapt en rust tegen de rechte kanten van de bus. Ook de tandwielen die tegen een rondsel aan zijn geplaatst hebben deze collets (afbeelding 10). Resumerend: het Museum van het Nederlandse Uurwerk is een prachtige, bijzondere staande klok rijker, die absoluut de moeite van het bezichtigen waard is.

Afbeelding 10 –
Tandwiel met bus of 'collet'

Met dank aan Michiel van Hees
Foto's: Ton Haartsen en
Michiel van Hees

Literatuur:

- De Nederlandse staande klok,
J. Zeeman, 1977
- Huygens Legacy,
H van den Ende e.a., 2004
- Dutch Antique Domestic clocks,
Dr J.L. Sellink 1973

Nader bekeken

	Benaming	Tandwiel	Rondsel
GAANDE WERK	Grondrad	104	
	Minutenrad	84	8
	Tussenrad	84	6
	Ankerrad	36	6
SLAGWERK	Grondrad	96	
	8-dagenrad	70	12
	Pennenrad	60	10
	Hartrad	60	10
	Jaagrad	54	6
	Windvleugel		6
WIJZERWERK	Uurrad	60	
	Wisselrad	72	20
	Minutenrad	18	

**11 ANTIEKE KLOKKEN
RESTAURATIE & VERKOOP**

Nieuwstraat 15
4331 JK Middelburg
tel: 0118 633-425
e-mail: albertdegoeij@hotmail.com

UURWERKMAKERIJ ALBERT DE GOEIJ

Restauratie van een antieke stoofklok

Er zijn weinig oude stoofklokken bewaard, er werd kennelijk niet veel waarde aan gehecht. De wijzerplaat is meestal overgeschilderd, het uurwerk versleten.

Van de klokkenmaker Andries Schooltink uit Steenderen (1771-1835) zijn maar weinig exemplaren bekend. In het stedelijk museum van Zutphen hangt er één van hem met slagwerk. Stoofklokken van hem moet je met een lantaarntje zoeken. De reden zal wel zijn dat men er vroeger de waarde niet van inzag als het een klok betrof die niet eens de uren sloeg. Bovendien zorgde de tand des tijds ervoor dat het mooie er wel af ging. Vaak werden ze door "reparatie" en overschilderen er ook niet beter op.

Armeluisklok

De klok waar het hier over gaat (foto 1), is duidelijk bedoeld voor arme mensen of

voor het dienstdoende personeel. Een eenvoudige houten doos als kast en een simpel gesmeed ijzeren frame om de tandwielen te bergen, was voldoende. Er is een houten wijzerplaat en geen slagwerk. Het ging er om op tijd op te staan om de werkdag te kunnen beginnen. Vandaar de extra halfuur verdeling op de vroege uren op de uurwijzer. Het wekkerwerk is wel prominent aanwezig. De belbeugel zit vastgeklonken op de bovenkant. (foto 2) Kom je een dergelijke klok tegen, dan ben je gelijk benieuwd in hoeverre alles nog aanwezig is en in welke toestand alles is. Het schilderwerk roept gelijk al twijfels op en een signering of datering worden pijnlijk gemist. Toch kun je gevoeglijk

Door M.L. van Kempen

stellen dat het om een Schooltink gaan als je hem vergelijkt met de klok op blz. 15 van het boek "Wijzers uit het Oosten", uitgave het Museum van het Nederlandse Uurwerk - Zaandam.

Uurwerk

Nadere inspectie toonde aan dat het werk veel gelopen heeft. Alleen al aan de holtes die in de ophanghaak van de "bril" te zien zijn en in de bril zelf (foto 3). Om een goede gang te krijgen, moet dat eerst worden verholpen. Omdat de haak vast in de achterplank zit, moet de kap worden losgemaakt. Evengoed was dit nodig

Foto 1 - De stoofklok in ongerestaureerde staat

Waard om voor het nag

Foto 2 - Het uurwerk is gemonteerd in een eenvoudig houten kastje

Foto 3 - De bril met duidelijke slijtage-plekken

omdat een van de kapdragers los was gegaan. De gesmede spijkers zorgen ervoor dat het hout letterlijk uit zijn voegen barst. Typisch is dat de lijsten van de kapdrager ongeveer een centimeter door de achterplank steken. Op de achterwand zien we duidelijk een groot cijfer 5 staan, dat we ook terug vinden op de kast-achterkant.

Het frame bestaat uit een U-vormige ijzeren strip, die gesloten wordt door een rechte strip met uitsparingen, afgesloten met een tapse pen. Om te zorgen dat het frame stevig recht blijft staan, is een halveaanvormige schijf aangeklonken. (foto 4). Het spoor moet, zoals bij alle antieke klokken, wegens slijtage worden vernieuwd alsmede de loden plaatjes. Ook de uitgesleten spaken worden hersteld. Uitgesleten lagers worden vervangen, (niet geponst natuurlijk!). Als alles weer gemonteerd is, heeft het uurwerk weer een mooie slingeruitslag.

Houten wijzerplaat

De wijzerplaat is van hout met aangeklonken meerminnen (foto 5). Aan een

kant is het houten randje afgebroken en in het verleden weer vastgemaakt met metalen stripjes. Jammer, maar gelukkig is dat met veel geduld en liefde nog te herstellen. Scheuren in het loodwerk lukt ook prima als er niet al iemand bezig is geweest met 2-componentenhars!

Door middel van Röntgenfoto's is gelukkig te zien dat de kast erg rijk beschilderd is geweest. Dit rechtvaardigt de verwijdering van de bestaande verflaag. Gelukkig zijn er nog mensen die naar authentiek voorbeeld de juiste beschildering weer aan kunnen brengen. Het schoonmaken van de wijzerplaat levert een verrassing op. De initialen A.S. en het jaartal 1794 zijn duidelijk te zien. Als het uurwerk weer in de afgewerkte kast staat dan geeft het wel een goed gevoel dat dit exemplaar voor het nageslacht bewaard mag blijven. (foto 6)

Zo kan uiteindelijk na veel werk en geduld het resultaat worden gezien van vakmensen die met eenvoudige middelen en groot vakmanschap vroeger zulke mooie producten konden maken als deze klok. Waard om voor het nageslacht te behouden.

Technische gegevens

Kast:

Hoogte totaal 65 cm
Breedte 32 cm
Beschilderde houten kast met zeemeerminnen
Houten wijzerplaat met als bekroning Geloof, Hoop en Liefde

Uurwerk:

Ijzeren stelling met enkel gangwerk, spillegang
Grondrad 66 tanden, diameter 74,2;
Tussenrad 60 tanden, diameter 66,4;
rondsel 6 tanden
Schakelrad 27 tanden, diameter 54,1;
rondsel 6 tanden
Stijlen 19 x 4 mm
Bel diameter 85 mm
Gewicht 2326 gr. Diameter 51, hoogte 100mm

Foto 6 – Het resultaat van vele uren vakkundige restauratie: de klok is weer zoals deze er oorspronkelijk uit heeft gezien

lucht te worden bewaard'

Foto 4 –
Het uurwerk is simpel maar robuust gebouwd

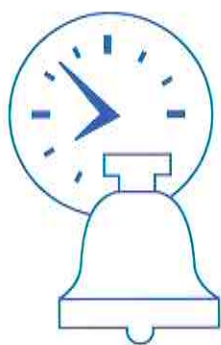

Foto 5 – Metalen strips houden de houten wijzerplaat op zijn plaats, een vroege 'reparatie'

TOINE DAELMANS LUIDKLOKKEN & TORENUURWERKEN

Wevestraat 30
5708 AG Helmond (Stiphout)
Telefoon: 0492-545577
Email: info@daelmans.com

Reparatie, revisie, verkoop
en levering van luidklokken
en torenuurwerk-installaties

Horloge de la Victoire

Een bijzondere klok, die het einde van de Eerste Wereldoorlog markeert, blijkt een samenstel van oude en nieuwe delen te zijn. Hij is vervaardigd door twee broers, die als Franse soldaten de oorlog overleefden. De klok is inmiddels gerestaureerd, maar het speelwerk vraagt nog nader onderzoek.

Door B. Cremers

Onder deze - wat vreemde betiteling- 'Horloge de la Victoire', werd in 2006 een klok aangeboden op marktplaats. Dit werd als volgt omschreven in de tekst: "Een uniek uurwerk, komt uit een oud landhuis in noorden van Frankrijk waar deze in de gevel gemonteerd was.

Horloge is voorzien van een grote speelrol, gongstaven ontbreken, evenals gewichten en slinger. Wijzerplaat van koper, voorzien van dagen van de week. Mechaniek en de tekst horloge van de overwinning 11 nov. 11 uur 1918. Het geheel is compleet op genoemde na en is na restauratie een uniek stuk", aldus de letterlijke tekst van de advertentie. Een vrij onduidelijke foto completeerde het geheel.

Twijfels

Mijn nieuwsgierigheid was gewekt, ik heb opgeboden tegen maar één medekan-

didat en na enige tijd kwam er een mailtje dat ik de klok kon ophalen in Vinkeveen tegen de geboden prijs. Ik heb de klok gekocht met de nodige twijfels omdat het een zeer vreemd geheel was en in deplorabele en roestige toestand verkeerde. Wat mij intrigeerde, was de wijzerplaat (afb. 1) met patroonhulzen als cijfers, evenals de tekst op de wijzerplaat en ook de uurwijzer die eveneens

Afbeelding 2 – De wijzers. Op de uurwijzer staat 'Canada' en 'Australia'

gemaakt was van patroonhulzen met de namen Canada en Australia op de wijzerpunt (afb. 2). Het geheel bestaat uit een oude houten bodemplaat, een oud Comtoise- uurwerk met achterlopende slinger, een speelwerk, een slagklok en vier primitief aangebrachte lampjes in oude messing fittingen met open verbindingen en losse kroonsteentjes. Een vrij griezelig geheel. Dat dit jaren heeft gefunctioneerd zonder ooit brand te veroorzaken, is op zichzelf al een wonder.

Comtoise uurwerk

Het Comtoise-uurwerk stamt uit ca. 1830 en bezit een terugwerkende anker-

Afbeelding 1 – De wijzerplaat met kogelhulzen als cijfers

Afbeelding 3 – De ring met de dagen van de week

gang. Het is verder een "normaal" Comtoise-uurwerk. Wel is de originele wijzeras met steun vervangen door een lange, tussen de middenpilaren doorlopende minuutwijzeras met minutenrad en uur-rad. Op de uurradpijp voor het uurrad is

Afbeelding 4 – De bel boven op het uurwerk (gerestaureerd)

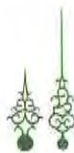
een van origine aanwezig datumrad gemonteerd voor de aandrijving van het onderliggende rad dat de ring met de

v.o.f. van de GEVEL

Fournituren & Gereedschappen

alles voor de uurwerkmaker en restaurateur

■ Fournituren voor
zowel moderne
als antieke klokken

■ groot assortiment
opwindveren

■ gereedschappen en
machines
(o.a. gehele BERGEON assortiment)

■ schoonmaak- en
polijstapparatuur

■ complete uurwerken
van polshorloge tot
staande klok

Zellerstraat 102,
NL 5011 ES Tilburg
Tel. 013 - 4553963
Fax. 013 - 4553225
vofvan.degevel@freeler.nl
www.vofvandegevel.nl

BERGEON

dagaanduiding aandrijft (afb. 3). Ook is een mechaniek voor de aansturing van het speelwerk aangebracht.

Het slagwerk heeft een ½ uur- en hele uurslag via een vallende messing zaag op een zilverkleurige bronzen bel, die vrij onstabiel bevestigd is tussen 2 draad-einden met een dwarsstrip. Ook de originele verticale belpilaar inclusief het lagerblok is indertijd verwijderd en vervangen door een horizontale belpilaar tussen 2 messingstrippen bevestigd aan 2 platines (afb. 4).

Speelwerk

Het speelwerk (afb. 5) is gemonteerd tussen 2 gietijzeren frames met aan de ene kant het aandrijfmechaniek, bestaande uit een messingwals met grondrad dat via een rondsel en 2 tussenraderen is verbon-

Afbeelding 5 – Het geheel in 'originele' staat, gezien vanaf de achterkant

den met het rad op de speelrol. Aan de andere kant is het regelmechaniek dat de snelheid regelt via een windvleugel en enkele raderen.

De speelrol verschuift automatisch horizontaal en bevat 10 melodieën die 30 (ontbrekende) hamertjes op 30 (ontbrekende) gongstaven aansturen. Via een

mechaniek op het Comtoise-uurwerk wordt de blokkering van de speelrolaandrijving ieder eerste kwartier opgeheven (afb. 6).

Op de ovale wijzerplaat zijn voor de Romeinse cijfers messing patroonhulzen met koperen punt gebruikt, waarbij opvalt dat voor het cijfer XI de messing hulzen verkoperd zijn. De minuten worden met zwarte loden bolletjes aangeduid.

Op de wijzerplaat staan de volgende teksten bestaande uit gezaagde messing letters: 'HORLOGE DE LA VICTOIRE' en 'ONZE HEURES LE ONZIEME JOUR DU ONZIEME MOIS 1918'. (zie afb. 1). Verder is er in het midden van de wijzerplaat een uitsparing voor de – door 2 lampen verlichte- dagaanduiding.

Restauratie

Toen de hele toestand thuis in de garage was uitgesteld, is mij de moed in de schoenen gezakt want restauratie was naar mijn mening nauwelijks haalbaar c.q. betaalbaar.

Na verloop van tijd heb ik Harry van Woensel uit Apeldoorn gevraagd om het uurwerk toch maar te restaureren. Na een korte bedenktijd zei Harry "ja" en ging hij aan de slag.

Van 23 t/m 26 april 2009 organiseerde de Studiegroep Openbare Tijdaanwijzing (S.O.T.) in samenwerking met de Fachkreis Turmuhren in Venlo een internationaal torenuurwerksymposium met een daaraan gekoppelde tentoonstelling van torenuurwerken bij Toine Daelmans in Stiphout. Op mijn verzoek heeft Harry net op tijd het "horloge de la Victoire" afgekregen om het te tonen op die tentoonstelling (afb. 6). Daar heeft het zoveel opzien en bewondering gebaard bij het internationale gezelschap dat ik besloten heb om er dit artikel in het Tijdschrift aan te wijden. Het uurwerk, speelwerk, wijzerplaat en alle andere bijbehorende zaken zijn perfect gerestaureerd (behalve de ontbrekende hamers met gongstaven) met zoveel mogelijk gebruik van de originele materialen (afb.7).

Slechts de minutenwijzer, slinger, gewichten en enkele kleinere ontbrekende c.q. kapotte onderdelen zijn bijgemaakt.

Afbeelding 7 – Het loopwerk van de speelrol (gerestaureerd)

Geschiedenis

Naarmate de restauratie vorderde en Harry van Woensel regelmatig foto's opstuurde, werd ik steeds nieuwsgieriger naar de geschiedenis van dit uurwerk. Wat ik van de verkoper later nog te weten ben gekomen, is het volgende: "Het uurwerk stamt uit een boerderij uit het noorden van Frankrijk die ca. 20 jaar geleden werd gesloopt. Daar zat het boven de deur van een uitbouw waarbij de buitenste lampjes (zie afb. 6) zowel als wijzerplaatverlichting als deurverlichting dienden. De verkoper heeft een foto gezien van 2 mannen die voor de deur stonden onder het uurwerk. De foto werd jammer genoeg niet meegegeven. Het zijn 2 broers die, teruggekomen uit de Eerste Wereldoorlog, het uurwerk als huisvlijt hebben gebouwd met materiaal wat ze in de omgeving hebben gevonden als eerbewijs aan de vele doden die deze oorlog heeft gekost. Voor beide broers was het een levensbeheersende gebeurtenis die creatief onttaardde in dit bouwwerk ingebouwd in hun boerderij". Zeker ook door de tekst op de wijzerplaat is het geheel een uniek stuk dat het zeker verdient om bewaard te blijven. Zaak is nu om uit vinden welke 10 melodieën op de speelrol staan (de Marseillaise welhaast zeker) en de mogelijkheid te onderzoeken om de ontbrekende hamers met gongstaven bij te maken.

Afbeelding 6 – De gerestaureerde klok

Venema Antiques

IN- EN VERKOOP VAN O.A.:

**KLOKKEN
SCHILDERIJEN
MEUBELEN**

Rijksweg 17
6996 AA Drempt / Holland

Telefoon 0313 - 412537
E-mail: janvenema@planet.nl

Openingstijden:
maandag / vrijdag
9.00 - 18.00 uur
zaterdag
9.00 - 16.00 uur

JAN HENKELS

Herman Horselenberg
restaurator antieke uurwerken

Reparatie - Restauratie

van oude en antieke

uurwerken

Uw kostbare bezit wordt met respect en vakmanschap behandeld.
Ijsseldijk 89, 8194 LC Veessen. Telefoon 0578 - 631783
herman@horselenberg.nl • www.horselenberg.nl

JOHN ELLICOTT

J.M. Feenstra: "Wie maakte deze stijlklok?"

Industrieel vervaardigde klokken in Nederland

Foto 1 – De messing stijlklok uit het begin van de vorige eeuw

Foto 2 – Het logo met anker, kroon en de letters H J

Ik ben in het bezit van een klok (zie foto 1), waarvan de kast gemaakt is van messing; het uurwerk is van Duitse makelij (HAU).

Op de achterzijde van de klok bevindt zich een logo (zie foto 2) waarvan ik tot op heden de herkomst niet heb kunnen achterhalen, ook niet met behulp van anderen.

Volgens de heer F. Leidelmeijer is de kast een vertegenwoordiger van de Nieuwe Stijlperiode.

Verdere navraag bij Christies, Sotheby's, mevr. Jager van het klokkenmuseum in Schoonhoven en de heer Nienhuis van de Meentwijkcollectie heeft evenmin resul-

taat opgeleverd. Ik wilde graag antwoord hebben op de vraag : wie is toch de maker/ontwerper van deze en andere messing kasten met dit logo uit de periode 1910 – 1930.

Het valt mij op dat niemand mij kan verwijzen naar documentatie over deze klokken.

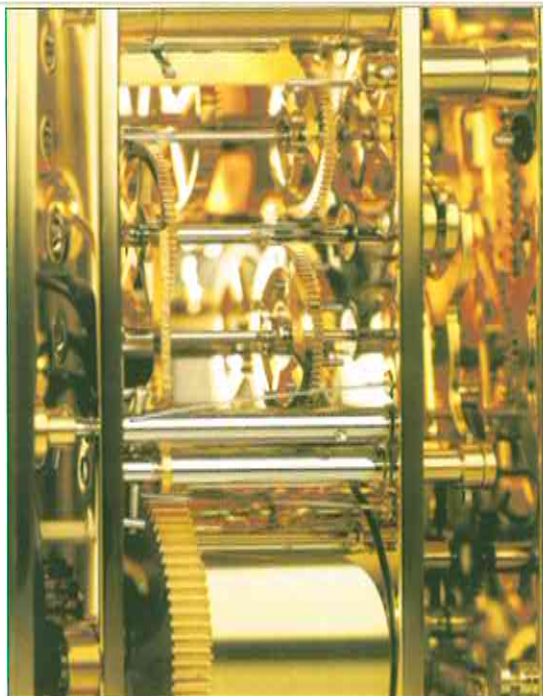
Er bestaat alleen documentatie over de groep topontwerpers, die te zien was in de collectie Meentwijk; beschreven in het Museumtijdschrift nr. 23.

Volgens mij is mijn klok een typische vertegenwoordiger van kunstnijverheid en industriële vormgeving uit eerdergenoemde periode. Uit de literatuur is mij bekend dat de Nederlandse uurwerkmakers uit

die tijd zich nauwelijks of niet bemoeiden met deze ontwikkeling; het was hun zaak niet want het ging toch alleen maar om klokkasten...

De vraag die ik via TIJDSchrift wil opwerpen is: bestaat er inderdaad geen enkele (gestructureerde) documentatie over makers/ontwerpers van industrieel vormgegeven klokken, eventueel voorzien van een logo. Ik hoop uiteraard langs deze weg toch nog eens antwoord te krijgen op de vraag wie de maker of ontwerper is van mijn klok.

J.M. Feenstra, tel. 026-3816034, marja@freeler.nl

A. GAEMERS CHRONOMETRIE
*Exclusieve uurwerktechnieken
sinds 1877*

Specialist in het
taxeren, leveren, repareren en restaureren
van antieke en historische uurwerken.

Tevens een groot assortiment historische
uurwerken en onderdelen van de bekende
Zwitserse horlogemerken voorradig.

Bezoek onze website www.gaemers.nl
voor meer informatie.

Bij koninklijke beschikking
hofleverancier

openingstijden atelier donderdag en vrijdag van 12.00 tot 17.00 uur

Den Burghstraat 34

2275 TN Voorburg

telefoon: 070 3463868 fax: 070 3637982

e-mail: chronometrie@gaemers.nl

gecertificeerd register
taxateur

'Van Tijd tot Tijd'

*Reparatie en restauratie
van beschilderde wijzerplaten*

Els Schut • Nieuwendijk 41 • 3443 BH Woerden

tel. 0348-41 04 55 • vttschut@hetnet.nl

30 jaar club “de Klokkemakers”

Zaterdag 24 oktober 2009 kwamen “de Klokkemakers” uit Eindhoven bijeen voor de viering van hun 30-jarig jubileum. Samen met partners, kennissen en genodigden werd deze dag gevierd in hun eigen werkplaats.

Door John Oldenbeuving

Foto 2: Het vorig jaar gereed gekomen skelettklokje.

Foto 1: De leden van de club hebben de beschikking over uitstekend geoutilleerde werkruimten.

De dames zorgden voor een gastvrije ontvangst met drankjes en lekkere hapjes. In het welkomstwoord van de voorzitter, de heer J. Van Bakel, wees deze met enige trots op de klokken die in de loop van de dertig jaar zijn gemaakt.

Hierna kon men de zeer goed geoutilleerde werkplaatsen bezoeken. De al gereed gekomen werkstukken van de nieuwe klok lagen op de werktafels uitgestald.

De klokkemakersclub is een onderdeel van de vereniging voor senioren de PVGE. 50-jarigen en ouderen kunnen hier lid van worden. Om lid te worden van “de Klokkemakers” is het wel handig als men over enige technische ervaring beschikt. Maar niet ieder lid hoeft een specialist te zijn; waar nodig wordt men geholpen door andere leden.

De club heeft het voorrecht dat men, mede dankzij Philips, de beschikking heeft over een ruimte voor het machinepark en andere gebruiksruimten (foto 1). Hier worden, gezamenlijk, mechanische klokken gemaakt.

De benodigde onderdelen zoals tandwiel, asjes, wijzerplaten, etc. worden in eigen werkplaats in groepsverband gemaakt; ook de kasten worden zelf gebouwd. Hiervoor beschikt men over een zeer uitgebreide houtafdeling met professionele gereedschappen en machines.

Als alle onderdelen klaar zijn krijgt ieder lid de benodigde onderdelen om zijn eigen klok samen te stellen.

In de kantine is van elke gemaakte klok een exemplaar aan de wanden opgehangen. Een Friese stoelklok, een staartschippertje, een meidenklok, een Friese staartklok, een grote skeletklok, een Engelse lantaarnklok, een reguleur, een Engelse tafelklok, een Fries staartschippertje, een Engelse lantaarnklok met wings, en een klein skeletklokje (30 cm hoog); dit is het laatst klaargekomen klokje. (Zie foto 2)

Het huidige project is een grote Engelse staande klok met een bolvormige maan zichtbaar in de toog (foto 4). Uit dit overzicht blijkt duidelijk dat deze club serieus en met plezier haar hobby beoefent. “de Klokkemakers” kunnen met gepaste trots terug kijken op een geslaagde jubileumdag.

Voor geïnteresseerden:

Adres:

Club “de Klokkemakers”

Looyenbeemd 22

5652 BH Eindhoven

Tel: 0617565326

Foto 3: Op het ogenblik wordt de laatste hand gelegd aan een staande klok naar Engels voorbeeld.

van Os Uurwerken B.V.

Als een uurwerk meer aangeeft dan de tijd.....

Openingstijden *maandag gesloten*
dinsdag t/m vrijdag van 9.30 tot 12.30 uur
13.30 tot 17.30 uur
zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

N.J.U.

*Nederlandse Juweliers-
en Uurwerkenbranche
Erkend*

Bisschopsmolenstraat 235 4876 AM Etten-Leur Tel. 076-5037822

E-mail: van.os.uurwerken@planet.nl voor meer info: www.vanosuurwerken.nl

Rob Memel nieuwe Coördinator Reizen

Op verzoek van het bestuur van de Federatie Klokkenvrienden zal Rob Memel optreden als nieuwe coördinator Reizen. Tot de belangrijkste taken van de Federatie behoren het uitgeven van TIJDSchrift en het organiseren van reizen en excursies.

Vele jaren is dit laatste onderwerp ingevuld vanuit de vereniging Vrienden van het Klokkenmuseum Schoonhoven. Mensen als wijlen Louis Plessen, en Wim van Vliet hebben zich lang ingezet om belangstellenden interessante reizen naar verschillende plaatsen te bieden, met name in Engeland en Duitsland. Door diverse oorzaken is hieraan in 2008 een einde gekomen.

Het bestuur is dan ook bijzonder verheugd dat Rob Memel aan een oproep van de voorzitter gehoor heeft gegeven en zich bereid heeft verklaard dit werk op zich te nemen. Hij wordt daarbij ondersteund door zijn vrouw Anne-Marie die een managementfunctie bekleedt bij een groot reisbureau en dus bij uitstek deskundig is op dit gebied.

Klokkenmaker van Heemstede

Rob Memel heeft zijn opleiding Uurwerktechnicus genoten aan de vakschool in Rotterdam. Hij heeft als uurwerkmaker bij verschillende werkgevers gewerkt. Na verder studeren en een periode buiten de branche vestigde hij zich in 2008 in Heemstede onder de even eenvoudige als duidelijk naam 'De Klokkenmaker van Heemstede'.

Hij is gespecialiseerd in de restauratie van antieke klokken maar schuwt ook eenvoudiger werk niet. "Iemand die bij mij komt met een Warmink klokje dat niet meer lopen wil, wordt net zo vriendelijk ontvangen als een klant met een 17e eeuwse klok. Het zijn vaak mensen die aan zo'n klok gehecht zijn, ongeacht de geringe handelswaarde. Ze hebben meestal dan ook geen bezwaar tegen de kosten die met herstel gemoeid zijn en zijn dankbaar dat hun klok weer loopt en slaat. De mix van verschillende soorten klanten spreekt mij dan ook erg aan."

Brede klantenkring

Rob werkt niet alleen voor particulieren maar ook musea, gemeenten en kerkelijke

Uurwerkmaker Rob Memel

instellingen behoren tot zijn klantenkring. Zo was hij o.m. actief voor het Museum van het Nederlandse Uurwerk en in de oude Sint Bavo kerk op de Grote Markt in Haarlem. Als lid van Restauratoren Nederland onderschrijft hij de normen en

principes die bij een hoogwaardige restauratie horen.

Gezien zijn drukke werkzaamheden heeft Rob in eerste instantie aangeboden de functie gedurende het jaar 2010 als een soort proefperiode te vervullen. Vervolgens neemt hij de beslissing voor een langere tijd. Om eenvoudig te beginnen, zal de eerste excursie een eendaagse reis zijn. *Doel is de imposante (meer dan 250 klokken) verzameling Comtoises van de familie Deckert in Düsseldorf (zie kader).*

Voor de betalingen van de reizen zal een iets andere procedure worden gevolgd dan in het verleden in die zin dat de Coördinator Reizen niet de verschuldigde reissommen zal innen. Betalingen gaan naar de penningmeester van de Vriendenvereniging Schoonhoven, Harry van der Burgt.

Excursie naar Museum Deckert

Op **zaterdag 29 mei** is er een excursie waarop alle leden van de bij de Federatie Klokkenvrienden aangesloten verenigingen kunnen inschrijven. Gezien het beperkte aantal plaatsen in de bus, kunnen echter niet meer dan 50 leden deelnemen.

De reis wordt gemaakt met een comfortabele touringcar van OAD.

Het programma

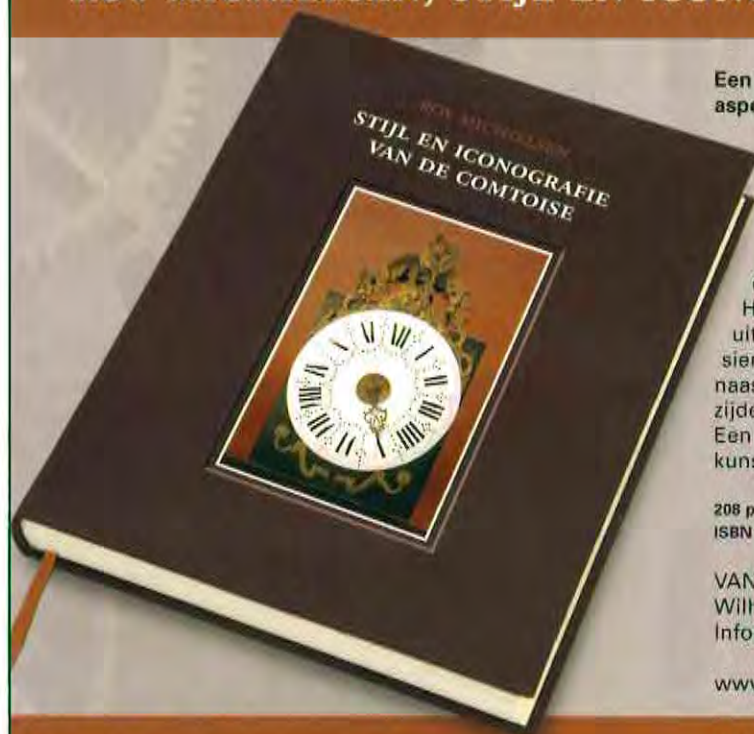
- 09.00 uur vertrek van de bus uit de regio Haarlem vervolgens zijn er opstapplaatsen in de regio's Utrecht en Arnhem
- 12.00 uur aankomst in Düsseldorf buffet lunch in een restaurant vlakbij het museum
- 13.00 uur bezoek museum met toelichting door de heer Deckert
- 16.30 uur lichte maaltijd (soep/broodje) in het museum
- 17.00 uur vertrek, rit via dezelfde opstapplaatsen
- 20.00 uur aankomst in regio Haarlem

De prijs van deze excursie bedraagt € 65,-

Wie mee wil, kan zich aanmelden bij Rob Memel: info@robmemel.nl graag onder vermelding van naam, adres en telefoonnummer. Hij zendt de deelnemers nadere informatie over betaling en opstapplaatsen.

Binnenkort verschijnt

ROY MICHIELSEN, STIJL EN ICONOGRAFIE VAN DE COMTOISE

Een diepgaande studie over de cultuur- en kunsthistorische aspecten van de comtoise.

Deze nieuwe titel van de kunsthistoricus Roy Michielsen completeert de bestaande klokkenliteratuur over de comtoise. Schrijver geeft in 200 pagina's, met prachtige foto's, een diepgravende beschrijving van de cultuur- en kunstgeschiedenis van deze geliefde Franse huisklok.

Het boek is de verantwoording van de rijke iconografie uit het Frankrijk van de 18e en 19e eeuw die de comtoise siert. Een aantrekkelijke studie voor de klokkenbezitter, die naast de artisanale nu ook de artistieke en kunsthistorische zijde van de comtoise wil leren kennen. Een absolute 'must' voor de oprechte verzamelaar en kunstliefhebber.

206 pagina's, 220 x 280 mm, fraai gebonden, met leeslint, in kleur geïllustreerd.
ISBN 978 90 81423717. Prijs: € 79,50 bestelnummer: 11972560

VAN DE MOOSDIJK COLLECTOR BOOKS
Wilhelminaplein 8, 5711 EK Someren
Info@moosdijk.com

www.moosdijk.com

U kunt nu reeds bestellen

M.H. Schreurs, antiquair

RIKSGEDIPLOMEERD UURWERKMAKER
STADSUURWERKMAKER

Catharinastraat 40-42
4811 XJ BREDA
Tel./Fax +31 (0)76 5219024

Geopend:

maandag t/m vrijdag 09.00 tot 18.00 uur en zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

‘Wie zwijgt, stemt toe’

In het artikel ‘De tijd tikt in het Land van Thorn’ (TIJDSchrift 2009/4, pag. 37/38) staan helaas nogal wat onjuistheden en storende fouten. Dit geldt nog meer voor de catalogus die wordt vermeld. Naar mijn inzicht had raadpleging van de bestaande literatuur dit kunnen voorkomen. Een reactie lijkt mij op zijn plaats, want ‘wie zwijgt, stemt toe’.

Op p.37 van TIJDSchrift wordt beweerd dat Jacobus Antonius Schoufs stadsuurwerkmaker werd van Tienen (België). Dit is onjuist, hij was stadshorloger van Sint-Truiden.

Noot van de redactie: wij ontvingen op 23 december 2009 een mail van de heer Brouns waarin hij vraagt de vestigingsplaats van Schoufs te corrigeren.

Op p. 38 heet het: “In de collectie van deze expositie wordt ook veel nadruk gelegd op de torenuurwerken uit de kerken in de buurt o.a.: de abdijkerk (1570) van Thorn, Nunhem en Montfort. Voor eerst: het zou correcter zijn om ca. 1570 te schrijven, want het uurwerk zelf is niet gedateerd, noch is er een document gevonden waaruit blijkt dat het uurwerk exact in 1570 is gemaakt of aangeschaft. Vreemder is de vermelding van Nunhem en Montfort: in bovengenoemde tentoonstellingscatalogus worden 5 uurwerken beschreven, maar geen uit Nunhem of Montfort! Hoe kan dit? Het lijkt er op dat de gegevens m.b.t. de firma Adriaan Vos en Zonen uit NUENEN (in Brabant, tijdelijke woonplaats van Vincent van Gogh!) die ooit aan de kerk van Montfort een uurwerk (intussen verloren gegaan) geschonken heeft, door elkaar gehaald zijn.

Raadsel

Het is opmerkelijk dat er in deze tentoonstelling slechts vijf torenuurwerken worden getoond op een expositie die tot stand heet te zijn gekomen met een medebepalende inbreng door de Studiegroep Openbare Tijdaanduiding. Vijf openbare uurwerken op een totaal van vierentwintig uurwerken is toch wel erg mager. Daarbij is er slechts één uit het gebied dat de tentoonstelling wil bestrijken, namelijk het “Land van Thorn” of laten we ruimhartig zijn Nederlands Midden-Limburg en Belgisch Noord-Limburg. Hoe de

Door P.T.R. Mestrom

auteur dan kan concluderen: “Dit kenniscentrum heeft hiermee zijn waarde bewezen”, is mij een raadsel.

“Noot van de redactie:

Namens de Studiegroep Openbare Tijdaanduiding deelt ir. A. Schueler ons mee, dat de S.O.T. geen bemoeienis heeft gehad met de expositie; de S.O.T. heeft alleen verklaard het initiatief toe te juchten. Twee leden hebben op persoonlijke titel hun medewerking verleend. Een van hen, ing. W. Brouns, zegt het te betreuren, dat dr. Mestrom is terug gekomen op zijn aanvankelijke toezegging tot medewerking aan de tentoonstelling en zijn opmerkingen niet met hem heeft doorgenomen, zoals later toegezegd.”

De catalogus

Aan het slot van het artikeltje wordt gewezen op een geïllustreerde beschrijving van de geëxposeerde klokken, d.w.z. een catalogus van veertig bladzijden met een inleiding over de evolutie van het mechanische uurwerk.

Helaas moet geconstateerd worden dat deze publicatie ook vol warrigheden en fouten zit. Ik zal ze zo beknopt mogelijk vermelden.

Op p. 9 wordt een klokkenmaker François Doux uit Roermond, werkzaam rond 1800, vermeld. Deze man is mij onbekend. Mijns inziens worden twee personen, nl. Franciscus Dionisy (1764-1855) en François Le Doux (ca. 1730) beiden uit Roermond door elkaar gehusseld. Op dezelfde pagina wordt L. Femell uit Echt, werkzaam rond 1795, opgevoerd, ik ken wel een Laurens Frehmel, geboren in 1820, werkzaam rond 1850.

Vreemde redeneringen

Op pagina 11 worden vreemde redeneringen gedebiteerd om aan te geven waarom uurwerken van de familie De Beefe (vooral Luik) en van Nicolas Ransonnet (Herve) getoond moeten worden op een tentoonstelling over klokken uit het Land van Thorn.

Op p.15, *mirabile dictu*, wordt het volgende geponeerd: “Gilles de Beefe maakt meerdere torenuurwerken en onder andere ook speeltrommels voor de Sint-Servaaskerk te Maastricht, kasteel De Cannenburgh in Maastricht en kasteel Arcen”. Hierbij dient vermeld te worden dat het torenuurwerk met één speeltrommel voor de Servaas werd geleverd door François de Beefe uit Maastricht, dat kasteel De Cannenburgh in Vaassen ligt en dat kasteel Arcen een torenuurwerk van Cornelis Remmen uit Well had.

Op p. 20 wordt beweerd dat Mathias Raetsen sr. uit Heythuysen ook brouwer was, en geruime tijd burgemeester van Heythuysen. In werkelijkheid was dat echter zijn gelijknamige zoon!

Op p. 21 staat: “Jan Remmen bouwt vele uurwerken, waarvan er een in het klokkemuseum in Schoonhoven staat”. Daar staat er wel een, maar die is van Cornelis Remmen.

Op p.29 heet het dat Jean François Debeefe, uurwerkmaker uit Maastricht (dit is onjuist: François de Beefe werkte in Maastricht) en broer van Nicolas de Beefe, trouwt met een meisje Marie Ide Ransonnet, die de dochter zou zijn, volgens de auteurs, van de klokkenmaker Nicolas Ransonnet uit Herve. Dit is onjuist. Marie Ide was de dochter van een Luikse notabele. Over deze verbintenis heb ik uitvoerig geschreven in TIJDSchrift 2004, nr.1, p. 15.

Het is erg jammer dat op deze wijze de klokkenliteratuur niet is verrijkt met een publicatie, die onze kennis van klokken in het algemeen en van Limburgse klokken in het bijzonder heeft aangevuld of verdiept.

Melenhorst *Antiek*

Rijksstraatweg 167
7391 ML Twello
Tel 0571-273951

Zie onze uitgebreide website:
www.melenhorst-antiek.nl

*Friese kortstaart
Mechaniek met 5 bewegende
Hollandse galjoenen. Circa 1780*

Peter Zwaanenburg

Antiquair-uurwerkmaker

Inkoop en verkoop van
antieke klokken en barometers

Restauratie wordt verriicht
in eigen werkplaats

Openingstijden:
dinsdag t/m vrijdag
12.00-17.30
Zaterdag
13.00-17.30

Groenmarkt 36
3311BE Dordrecht
tel. 078 6141537

Museum- en Verenigingsnieuws

MUSEUMNIEUWS MNU

Door Carel Hofland

2009 OPNIEUW EEN SUCCESVOL JAAR

Het MNU kan met tevredenheid terugzien op het jaar 2009.

We kunnen een flink aantal *nieuwe aanwinsten* tonen: de Midden-Limburgse wandklok gesigeneerd MR 1803, een Vlaamse staande klok van Wouman, de Zaanse klok gedateerd 1688, een Hansbeekse klok, een gruttersklok en niet te vergeten de belangrijke staande klok van Steven Huijgens. Hieraan is in dit nummer een afzonderlijk artikel van de hand van Rob Memel gewijd (zie pag. 8).

Het jaar 2010 is wat dit betreft weer goed ingezet met de verwerving van een heel interessant Amsterdams staand horloge met scheepjesmechaniek van Nicolaas Wyland en een Friese staatklok uit de laatste periode (Biedermeier).

Het mechaniek op de klok van Nicolaas Wyland, dat de walvisvaart voorstelt

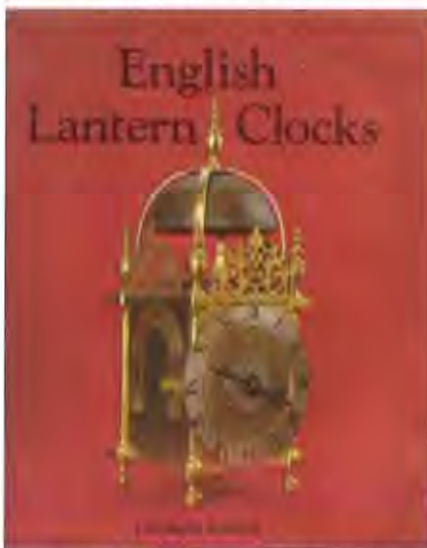
Op de wijzerplaat van de klok van Wyland is de secundewijzer boven de VI geplaatst

We danken hierbij nogmaals alle schenkers en de fondsen die middelen voor aankoop beschikbaar hebben gesteld.

Hemels Radarwerk

Als gevolg van de *tentoonstelling* en het *symposium* "Hemels Raderwerk" hebben we veel nieuwe gezichten gezien van mensen met belangstelling voor tijdmeting, die niet tot onze belangrijke doelgroep van klokkenliefhebbers gerekend kunnen worden. Ook inhoudelijk was "Hemels Raderwerk" gezien de vele blikken van waardering een succes.

Onze *boekwinkel* wordt steeds meer - en steeds internationaler - ontdekt als een actieve dienstverlening voor klokkenliefhebbers. Ook in 2009 is weer een aantal speciale aanbiedingen van nieuw verschenen boeken gerealiseerd.

Voorkant van het nieuwe boek 'English lantern Clocks' van Sir George White, te koop in de boekhandel van het MNU

De bezoekcijfers zijn al drie jaar stabiel op een niveau van bijna 10.000. Dat is een prestatie tegen de achtergrond van het afnemende museumbezoek in het algemeen en de teruggang van het bezoek aan de Zaanse Schans, maar we zouden natuurlijk liever een stijging zien. De verschuiving in de samenstelling van het bezoek, minder Zaanse Schansbezoekers en meer mensen die doelgericht

ons museum bezoeken, is wel een kwalitatieve verbetering.

De exploitatiecijfers van het museum blijven bij dit alles zuinig, maar gezond.

Museumstatus gewaarborgd

De *museumregistratie* werd in 2009 verlengd. Ondanks de onvolkomenheden in de huisvesting en de ongunstige financiële uitgangspositie is het opnieuw gelukt deze blijk van erkenning als goed functionerend museum te verwerven. Hiermee zijn de voordelen die verbonden zijn aan de status van geregistreerd museum voor de komende jaren gewaarborgd. Zonder de medewerking van onze vrijwilligers aan de voorzieningen in het museum zou dit niet gelukt zijn.

Lidmaatschap VSC

Tot slot heeft het MNU in 2009 het lidmaatschap van de VSC verworven. VSC staat voor "Vereniging van samenwerkende centra en musea in wetenschap en techniek". De doelstelling van de VSC is het ondersteunen van organisaties die de aandacht voor wetenschap, technologie en haar maatschappelijke toepassingen bevorderen bij het brede publiek en bij educatieve onderwijsgroepen.

Alhoewel de nadruk in science centra van oudsher op de gamma- en bètawetenschappen en toepassingen van techniek lag, is er een toenemend besef dat de alfawetenschappen en de culturele en historische context waarin wetenschappen worden beoefend, ook een plaats hebben in de overdracht aan het publiek. Ruim 1,6 miljoen mensen die lid zijn van de VSC bezoeken jaarlijks de science centra, wetenschaps- en techniek musea, ontdekhoeken en planetaria.

VSC (αβγ)

RESTAURATIE / REPARATIE

VAN OUDE / ANTIEKE KLOKKEN

TORENUURWERKEN EN

ELEKTRISCHE BUITENKLOKKEN

A. Peek Uurwerktechniek
Mussenstraat 46
1223 RD Hilversum

Tel. : 035-683 70 27

Fax : 035-588 21 11

E-mail: peekuurwerktechniek@planet.nl

*** vakkundige restauratie en reparatie ***

*** vervaardigen van alle onderdelen naar tekening of model ***

Zuid Duits / Zwitserse hangklok, circa 1600
h. 49cm, b. 22cm, d. 24cm.

TOEBOSCH

ANTIQUES

BLARICUM

SPECIALISTS IN CLOCKS, MUSICALBOXES AND BAROMETERS

Inkoop/Verkoop

MARCEL TOEBOSCH

Dorpsstraat 1

1261 ES Blaricum

Tel. +31 (0)35-5384090

Fax +31 (0)35-5384091

Mob. +31 (0)653-211641

www.toeboschantiques.com
info@toeboschantiques.com

Fondsenwerving in 2010

We zijn vast van plan de ingezette vergroting van de belangstelling voor ons historisch erfgoed op het gebied van de tijdmeting vast te houden en te versterken door een aantrekkelijk product te bieden voor een brede groep van belangstellenden. Onze unieke collectie zal waar mogelijk verder uitgebreid en interessanter gepresenteerd worden.

Het MNU ondervindt hierbij steeds sterker de beperkingen van het huidige onderdak. We zijn actief op zoek naar mogelijkheden om een verbetering van de huisvesting te bewerkstelligen.

Een belangrijke doelstelling voor 2010 is ook de organisatie verder te versterken.

De aanstelling van een directeur is niet het einde, maar het begin van een ontwikkeling die ook moet leiden tot een sterker bestuur en een sterkere uitvoerende organisatie. Voor vrijwilligers zijn er legio kansen om een bijdrage te leveren aan deze ontwikkeling.

Als vrucht van particulier initiatief is het MNU een arme organisatie zonder fondsen en budgetten. Alles moet uit de exploitatie bekostigd worden. Het streven is in aanvulling hierop in 2010 meer middelen te verwerven uit particuliere donaties. Het lijkt erop dat de overheid op dit moment andere prioriteiten heeft

dan gelden beschikbaar te stellen voor een blijvende presentatie van de historische Nederlandse prestaties op het gebied van de tijdmeting.

Jubileum

Eind 2009 hebben we in beperkte kring stilgestaan bij het feit dat Pier van Leeuwen al weer twaalfeneenhalf jaar de functie van beheerder/conservator van het MNU bekleedt. In die tijd is hij een boegbeeld van het museum geworden. Omdat elders in dit nummer al uitgebreid wordt teruggeblikt op deze periode, laten we het hier bij de wens dat de samenwerking nog lang vruchtbaar mag worden voortgezet.

Vrijwilligers

Het museum heeft dringend behoefte aan nieuwe vrijwilligers. Hebt u belangstelling voor incidentele klussen op het gebied van onderhoud, inrichting en tentoonstellingsopbouw of voor het begeleiden van bezoekers, meld u dan bij Carel Hofland. Ook hulp bij andere activiteiten, zoals de objectregistratie en het beheer van de bibliotheek en de boekenwinkel, is welkom. Telefoon 06-48185114, e-mail directeur@mnuurwerk.nl. Contact opnemen verplicht u tot niets!

Website

Wie belangstelling heeft voor het museum en de daar verkrijgbare boeken over klokken en horloges, kan zijn licht opsteken op www.mnuurwerk.nl.

Inmiddels is een nieuwe lijst van in onze winkel of op bestelling verkrijgbare boeken gepubliceerd. Vakliteratuur is onmisbaar voor de serieuze klokkeliefhebber. Met een aankoop bij het MNU steunt u het museum!

Ook wie een kleedje zoekt voor zijn stoelklok kan mogelijk in onze winkel een exemplaar naar zijn smaak vinden.

Gegevens over het museum zijn ook te vinden via de website van de Horological Foundation: www.antique-horology.org.

Historische gegevens van Nederlandse uurwerken en voorbeelden uit museale en particuliere collecties zijn te vinden op de website www.tijdvoorklokken.nl.

Adres en openingstijden

Museum van het Nederlandse Uurwerk

Kalverringdijk 3 (Zaanse Schans)
1509 BT Zaandam

Tel.: 075-61 79 769.

Openingstijden: 11.00 - 17.00 uur

Tot 1 april 2010 is het Museum uitsluitend op zondag geopend. Daarna weer van dinsdag t/m zondag.

HET KOPEREN JUBILEUM VAN PIER VAN LEEUWEN

Door Reindert Rulofs

Met zijn ruim twaalf-en-een-half jaar trouwe staat van dienst voor het Museum van het Nederlandse Uurwerk beschouwt Pier van Leeuwen (1958) zich beslist nog niet als routinieuze of gearriveerde senior. Wel is hij inmiddels de langstlopende "man on the job" bij het nog jonge museum.

Toen hij werd benaderd voor de vacante functie van conservator-beheerder, had hij nog geen idee hoezeer hij vergroeid zou raken met dit klokkenbolwerk aan de Zaan. Al binnen één week noteerde een tevreden bezoeker in het gastenboek:

Pier van Leeuwen naast een van zijn favorieten, de staande klok van Steven Huygens uit circa 1695. In zijn hand houdt hij het boek Huygens' Legacy, opengeslagen op de pags. 188/189, die aan deze klok zijn gewijd. (foto Bart Homburg)

"This man must be in love with his job".

Het zou tekenend worden voor zijn enthousiasmerende optreden en verbondenheid met de cultuurhistorie.

Herstructurering

Tot één van Pier's eerste activiteiten sedert zijn start in april 1997 behoorde het eigenhandig aanbrengen op de gevel van de nieuwe naam voor het voormalige

Uurwerkmakerij A.P. Walhout

Vervaardiging van precisie uurwerken.
&
Uurwerkonderdelen, specialiteit:
Raderen en rondsels voor antieke en
moderne uurwerken.

Vervaardiging
van astronomische uurwerken
naar eigen ontwerp.

Restauratie en reparatie van antieke en
moderne uurwerken.

's-Gravenstraat 42
4431 AC 's-Gravenpolder
Tel: 0113-311339
www.uurwerkmakerij.nl
BTW nr.: NL 8179.70.964 B01

Henk Jonker
MEUBELRESTAURATIE

Sinds 1986

Restauratie van antieke meubelen en uurwerkkasten

17^e - 18^e - 19^e eeuw

Telefoon: 072-5066153 Mobiel: 06-27533327

Ingeschreven in het RESTAURATOREN REGISTER

Lamoraalweg 59, 1934 CC Egmond a/d Hoef

Zaans Uurwerkenmuseum. Hiermee werd de nationale missie van het museum over de Nederlandse uurwerkhistorie bekrachtigd. De klokkenwereld was nieuw voor hem; de museumpraktijk alles-behalve. Vanwege zijn ruime ervaring als conservator, educator en tentoonstellingsmaker zou hij een grote bijdrage gaan leveren aan de herstructurering van de permanente presentatie en de toekomstige wisseltentoonstellingen. Tijdens zijn eerste jaren werd onder zijn creatieve leiding zo'n beetje de hele vaste presentatie vertimmerd, waarbij ondermeer de oorspronkelijke kamerindeling van het museum pand en de entree werden gereconstrueerd. De uitvoering was daarbij in handen van onbetaalbare vrijwillige krachten als de onvolprezen Peter Tock, Leo Schey en niet in de laatste plaats Jan Boot, die hem al die jaren iedere week trouw en vakkundig terzijde staat. Bij de opzet, samenstelling en vormgeving van tijdelijke exposities bood hij een complementaire pendant voor de uurwerktechnische expertise van de latere bestuursvoorzitter Kees Grimbergen.

Publieksbegeleiding

Gezien de kleinschaligheid van het museum zouden de museale taken als collectiebeheer, onderzoek en presentatie noodgedwongen toch vaak in de schaduw staan van de publieksbegeleiding. Hierin werd hij sinds jaar en dag ter zijde gestaan door de charmante gastvrouwen Corrine Piet en Noortje de Boer en meer recentelijk tevens door Alex McCready en baliemedewerker Willem Kuiper. Een zeer hechte band ontwikkelde hij primair met de dames Piet en De Boer, die recentelijk beiden hun 20-jarig dienstverband zouden hebben bereikt, als Corrine niet onlangs was overleden.

Een eerste structurele aanzet tot professionalisering van het museum werd geleverd door het eerste beleidsplan ("MNU Beter bij de Tijd", 1999), dat Pier schreef in opdracht van het museumbestuur. Ook ordende hij voorafgaand aan het 25-jarig jubileum de collectieregistratie en bruikleenadministratie. De interne voortgang van het museumbedrijf legde Pier vast in een maandelijkse nieuwsbrief met de toepasselijke titel "Het Gaande Werk".

Documentaires

Zijn beeldende achtergrond en wijdverrekte kennis van de (kunst-)historie garandeerden een verdieping van de objectdocumentatie en een professionalisering

van de visualisatie. Reeds bij de eerste tentoonstelling ("Het geheim van de smid", 1998), waarbij het originele gotische uurwerk van de Barentsz-expeditie in vergelijking met een moderne reconstructie op video werd vastgelegd, wist hij een bondige informatieve documentaire ("De Barentsz-klok") samen te stellen. Samen met toenmalig bestuurslid Cas van der Vliet maakte hij bij de volgende expositie over de Rotterdamse horloge- en instrumentmaker Steven Hoogendijk ("Horologemaker gedreven door stoom", 1999), een drietalige videodocumentaire.

Samenwerken

Ook met andere bestuursleden, zoals Jan Kanis en Mathieu Gerrese zou Pier een plezierige werkrelatie opbouwen. Zij hadden steeds oog voor zijn gewetensvolle inspanning en diplomatieke kwaliteiten. *"Een waar avontuur was één van de beide Poolse werkbezoeken, die ik aflegde ter voorbereiding van de Hevelius-tentoonstelling, en waarbij Jan mijn missie op subtiele en vertrouwenwekkende wijze ondersteunde."*

Meer recent is een prettige samenwerking ontstaan met bestuurssecretaris Carel Meddens, die wekelijks ondersteuning biedt bij het collectiebeheer en zeker vanwege zijn droge humor en voorbeeldloze inzet een gunstige stimulans vormt in het op zich bij wijlen even droge registratiewerk. Met verve zette Pier zich ook drie jaar lang in voor een ambitieus project van de Stichting Boom-Time, waarvoor hij als generalist een tweetalige website (www.tijdvoorklokken.nl) ontwikkelde met een algemeen overzicht van de Nederlandse uurwerkhistorie. *"Die uitdaging 'in a nutshell' de contouren van die historische ontwikkeling te schetsen, te typeren en te visualiseren was koren om mijn molen. Zeker ook om hier zo veel mogelijk betrokkenen voor te motiveren. Het plan werd omarmd door collega-musea, verzamelaars, restauratoren, maar ook handelaars als Fred Kats en veilingmeesters als Jos Meis. Wel moest het voorlopig beperkt blijven tot het eerste bedrijf van een 'unvollendete Symphonie'. Er zullen nog veel meer fondsen moeten worden geworven en noten worden gekraakt voor het tot een volwaardige database kan komen van wat Nederland op klokkengebied heeft voortgebracht."*

Graag werkte en werkt Pier ook samen met de bestuursleden van de Vriendenvereniging, mensen als wijlen Jaap de

Vries, Leo Schey, Ad Pistor en Willem van der Krogt.

Aan de komst van part-time directeur Carel Hofland was het even wennen maar *"Je raakt steeds meer op elkaar ingespeeld. We werken nu plezierig samen aan de toekomst van ons unieke museum."*

Tentoonstellingen

Het zijn niet onmiddellijk de meer ambitieuze Jubileumtentoonstellingen, zoals de Zaanse "Nu elck syn sin"(2001) en de Oost-Nederlandse "Wijzers uit het Oosten"(2006), waaraan Pier de mooiste herinneringen bewaart. Juist de low-budget tentoonstellingen als "Gouden praal met een verhaal "(Empire-pendules, 2003), "Van Zonnewijzer tot Atoomklok"(2000) en zelfs "Vergeten pionier van het slingeruurwerk"(Johann Hevelius, 2007) deden een concreet beroep op zijn inventiviteit en resulteerden in een grote persoonlijke inbreng. Voor de Empire-tentoonstelling veranderde hij de expositieruimte in een Napoleontische "veldtentkamer": Een geniale vondst, waar de pendules goed in tot hun recht kwamen. Bij de Hevelius-tentoonstelling verbaasde hij vriend en vijand met een rijk geschaarde lezing over Kunst en Wetenschap ten tijde van Hevelius' Leidse studiejaar 1630, voorafgegaan door een heuse performance. *"Sommige tentoonstellingen vormden een waar feest. Uiteraard betreft het dan uurwerken, waar ik persoonlijk iets mee heb, zoals renaissance-klokken, het vroege Hollandse en Engelse werk, maar ook een zogenaamd 'politiek incorrect' fenomeen als die sculpturale Empire-pendules: Een kunsthistorische 'Fundgrube'. Hij is blij met de ruimhartige medewerking van bruikleengevers. Hierbij denkt hij vooral aan verzamelaars als AHS-voorman Hans van den Ende en Ton van Driel: 'Mensen met een authentieke passie voor antieke klokken en wat er mee samenhangt', aldus Pier. 'Wat een weldaad, zoals dat soort levensgenieters je als museum laten delen in hun fascinatie. Dan voel je je bevoorrecht en geroerd. Het maant je ook tot bescheidenheid ten overstaan van het vertrouwen, het 'Fingerspitzengefühl' en de verregaande expertise van dergelijke persoonlijkheden."*

Restauratie-ethiek

Tot de meest interessante maar ook heikelere kwesties rekent Pier het vraagstuk van de restauratie-ethiek. *"Liever rimpels*

dan botox", zegt hij daarover. *"Helaas heerst er binnen de klokkenrestauratie geen enkele eenduidigheid of algemeen nagestreefd protocol. Er spelen bij restauratie ook te veel strijdige motieven. Bij antieke klokken zou primair oog en respect moeten overheersen voor de leeftijd en geschiedenis van het object. Een 17de eeuwse klok waaraan je de eerbiedwaardige ouderdom niet af kunt lezen, is voor mij een ongeloofwaardig anachronisme. Praktijken als "reconstrueren" of "terugrestaureren" resulteren in ingrepen die uiteindelijk meer zeggen over onze optiek en zelfs de heersende tendensen uit de periode van de ingreep zelf, dan over de beoogde ontstaansperiode. Dit laat onverlet dat we ook een antieke klok toch vooral werkend willen behouden en versleten of verloren geraakte onderdelen als "prothese" willen aanzuiveren. Deze functionele toevoegingen zouden idealiter als zodanig herkenbaar en reversibel moeten worden aangebracht; zo mogelijk zelfs voorzien van een merk van de restaurator."*

Diplomatie

Hoogtepunten in Pier's loopbaan vormen zeker ook de verschillende contacten met - en ontvangsten van buitenlandse klokkenkenners en -liefhebbers met als onbetwiste climax zijn spreekbeurten voor de Deutsche Chronometrie Gesellschaft (Bocholt, 2004) en de Antiquarian Horological Society (Oxford, 2003): *"Omdat je in deze kringen het erfgoed van het genie Huygens mag vertegenwoordigen, voelt de ontvangst als een warm bad, een zware verantwoordelijkheid, maar ook een grote eer! Je bent toch een soort goodwill ambassador voor het nationale cultuurged."*

VERENIGINGSNIEUWS MNU

Door Willem van der Krogt

Dit jaar bestaat de Vereniging Vrienden van het Museum van het Nederlandse Uurwerk (MNU) 25 jaar. Een gebeurtenis die we niet ongemerkt voorbij willen laten gaan. Naast de uitnodiging voor de Algemene Ledenvergadering op 10 april 2010 in het Westfries Museum in Hoorn, gaan we de vrienden ook uitnodigen om in september met ons op stap te gaan in het zuiden van Nederland. En als klapper op de vuurpijl krijgen we

van het MNU de gelegenheid om de tentoonstelling aan het eind van dit jaar te organiseren. De tentoonstelling heeft als werktitel "De klokken van de Vrienden", want iedere Vriend wordt in de gelegenheid gesteld om voor deze tentoonstelling één uurwerk in te brengen. Welk uurwerk dit wordt, dat bepaalt u zelf. Of u nu kiest voor een horloge, een wekker, een torenuurwerk, een elektrische klok, een koekeksklok, een Haagse klok of de pendule van oma, het is uw keuze. De enige voorwaarden aan de inzending zijn dat het uurwerk wordt beschreven en, eigenlijk het belangrijkste, waarom is juist dit uurwerk gekozen om aan een groter publiek te tonen. Van de omschrijving en de uitleg van het waarom van de keuze willen we proberen een boekwerkje te maken. We verwachten dat er een grote verscheidenheid aan uurwerken wordt aangeboden en dat hopen we ook.

MUSEUMNIEUWS SCHOONHOVEN

Door Gemke Jager

EEN JAAR VAN UITERSTEN

2009, wat een eigenaardig jaar. Natuurlijk, de economie: de bankencrisis werd een kredietcrisis en die werd weer een economische crisis, gekoppeld aan een milieucrisis. Maar ook in de museumwereld was 2009 het jaar van uitersten. Laat ik die uitersten noemen. Het ene is de opening van de Hermitage Amster-

dam, een museum dat bestaat bij de gratie van een overeenkomst met de Russische Staat. Wie had dat 10 jaar geleden kunnen denken! Het andere is de sluiting en de complete ontruiming van een museum: het Museum voor Magisch Realisme. Ook daar bleek het onmogelijke toch mogelijk te zijn.

Tekorten en rijke aanwinsten

Hoe heeft ons Museum zich in dat roerige jaar ontwikkeld? Ook hier zijn uitersten. De crisis maakt het moeilijk om sponsors te vinden, bezoekers komen in veel kleinere aantallen, de gemeente moet financieel op zijn tellen passen. Desondanks heeft het museum zijn grootste aankoop ooit gedaan: de eigen zilvercollectie kon worden uitgebreid met honderden voorwerpen uit de historische collectie van Van Kempen & Begeer. Een fantastische aankoop, een mijlpaal in de geschiedenis van het Museum. Het is alsof Piet Hein opnieuw is binnengevaren met een enorme schat. Maar nu in de haven van Schoonhoven!

Natuurlijk, we konden dat niet zelf betalen. De Mondriaan Stichting, de Vereniging Rembrandt, het VSBfonds, het SNS Reaalfonds, het Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, de Gravin van Bylandt Stichting en de Braeye Stichting hebben ons gesteund. Het geeft een goed en warm gevoel dat er zoveel vertrouwen is in dit museum en dat ook de combinatie van het Museum met Zilverstad Schoonhoven een belang-

Foto 1: Belangstelling, o.a. van deskundige Anton Gaemers, voor de expositie van exclusieve polshorloges uit particulier bezit (foto Frans de Clerq)

rijke rol heeft gespeeld bij de toekenning van de geldbedragen. De goede band tussen Gemeente en Museum heeft zijn grote waarde bewezen.

Meer goed nieuws

Door het Zilverproject van de Rotaryclub Schoonhoven konden we tot en met 2009 vijf jaar lang aankopen doen van eigentijds Nederlands zilver. Aankopen die nog tot en met 11 april 2010 te zien zijn in de expositie *Nieuw en Oud gebruikszilver*.

En we zijn hartstikke trots dat het goede voorbeeld van de Rotary wordt nagevolgd, dat het "stokje" kan worden overgedragen. Want dankzij de Stichting Stokroos zal de komende vijf jaar ieder jaar een Zilverstipendium in het leven worden geroepen!

Op klokkengebied scoorde het museum een zeer succesvol evenement: "Lexus Dutch Watch Heritage". Dat zette het Museum én Schoonhoven op de kaart in de horlogewereld. (foto 1). Er werd een nieuwe doelgroep aangeboord: mannen van 30 jaar, vaak met hun zontjes! Ze kwamen niet voor de klokken, maar via de horloges werd hun interesse wél gewekt voor de klokken! En voor zover hun vrouwen, vriendinnen, moeders en zussen er bij waren... die vielen voor het zilver! Zo versterken de collecties elkaar.

Bestuurlijke heroriëntatie

Bestuurlijk stond 2009 voor bestuur en directie heel erg in het teken van een heroriëntatie: doen we nog de goede dingen? En doen we de dingen goed? Stimuleren we nieuwe ontwikkelingen? Spelen we voldoende in op de veranderde smaak van het publiek? De centrale vraag is: hoe krijgen we meer bezoekers? Hoe komen we tijdig weer tot een sluitende begroting? En dat is een cruciale vraag.

Belangrijk én nuttig was dat we met steun van het VSBfonds een extern bureau konden inschakelen om marktonderzoek te doen. Daaruit werd duidelijk dat het museum focus móet aanbrengen om méér in beeld te komen. Zoals bekend, is er gekozen voor een focus op zilver. Klokken en goud blijven daarbij overigens aanwezig én zichtbaar! Die wetenschap is vertaald in een nieuw beleidsplan.

Samenwerken in 2010

2010 wordt een spannend jaar. We moe-

ten de schouders eronder zetten om een grote slag te maken. In januari was er een toelichting op de nieuwe plannen voor de Raadscommissie van de Gemeente Schoonhoven.

We zullen samen met de Gemeente, maar ook met de goud- en zilversmeden, de Vakschool, de betrokken branches en de Museumvrienden een partnerschap aangaan.

We zullen moeten samenwerken en oplossingen moeten zoeken om inhoudelijk én financieel sterker te staan. Het jaar 2009 heeft bewezen dat het bestaan van een museum géén garantie is voor het voortbestaan.

Werken aan de volgende slag

Ik heb er vertrouwen in. Want we hebben prachtige collecties. Zilver, klokken en goud.

We wonen in een prachtige historische stad. Met een gemeentebestuur dat ons voortdurend stimuleert om van het Museum een pronkstuk te maken; een gemeentebestuur dat ook oog heeft voor het toeristisch en economisch belang van het Museum!

We hebben een actief bestuur dat van aanpakken weet; een enthousiaste, jonge staf.

We worden ondersteund door 80 vrijwilligers die elke dag de handen uit de mouwen steken ten behoeve van het museum en het publiek.

De branches zijn nauw betrokken bij ons werk en komen met suggesties voor verhoging van het bezoekersaantal.

Kortom: we hebben er heel veel vertrouwen in en zijn begin januari dan ook weer enthousiast aan de slag gegaan.

Zo zijn in de Klokkenzaal twee nieuwe Comtoiseklokken opgehangen, die door Klokkenvrienden in bruikleen zijn gegeven (foto 2).

De éne is een:

- Comtoise met harpslinger: Favier, Chomelix, Frankrijk 1880, Haakgang, enkelslagwerk met halfuurslag en repetitie, tellen van de slagen door trappenschijf met verticale zaag op tandbeugel. De cijferplaat is gesigneerd en heeft datumaanwijzing. Op de 'feuille' de voorstelling 'Boerenleven'.

De andere een:

- Comtoise met draadslinger, Gounon, Lamarque, Frankrijk, Spillegang, enkelslagwerk met wekker, halfuurslag en repetitie. Type: Haantjes klok. Op de 'feuille' een achterom kijkende haan en

Foto 2: Links een Comtoise met harpslinger uit circa 1880, rechts een vroeger exemplaar met spillegang en draadslinger (foto Frans de Clerq)

twee hennen, twee elkaar drukkende handen, het symbool voor broederschap (Fraternité)

We zijn ook druk bezig met een nieuwe expositie en catalogus over Nederlandse zakhorloges. Hiernaast publiceren we alvast een voorproefje (zie: Een bijzonder zakhorloge, John Beringen).

Ach, een goed museum is net een klok: rustig doortikken en af en toe een luide slag!

Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum

Kazerneplein 4
2871 CZ Schoonhoven
Tel 0182-385612; fax 0182-385855
info@ngzkm.nl, www.ngzkm.nl

Openingstijden:

di. t/m zo. 12.00 tot 17.00 uur
Maandag: 2de Paas- en Pinksterdag:
geopend.

1ste Kerstdag, Nieuwjaarsdag en
Koninginnedag: gesloten

EEN BIJZONDER ZAKHORLOGE VAN SAMUEL RUEL IN DE COLLECTIE VAN HET GOUD-, ZILVER- EN KLOKKENMUSEUM

Door John Beringen

In de eerste helft van de 18e eeuw hebben zakhorloges gewoonlijk een zilveren champleve wijzerplaat. Deze wijzerplaat is voorzien van een apart middenplaatje, vaak gedecoreerd met een voorstelling en de naam van de maker.

Maar zelden vertelt dit middenplaatje ons iets over de persoonlijke interesse van de eigenaar of iets over historische gebeurtenissen. In het geval van dit horloge is er een allegorie afgebeeld van de Wetenschap met als thema geografie en astronomie. We zien een man zitten met een sterrenkijker, aan zijn voeten een blokhaak en een globe met passer (foto 1). Deze

man observeert met zijn kijker de zon. Als wij goed kijken begint de maan de zon te bedekken, zoals bij een zonsverduistering plaatsvindt. Een mogelijke verwijzing naar de zonsverduistering van 22 mei 1724. Dit moet voor de inwoners van het noordwesten van Nederland erg indrukwekkend zijn geweest omdat zij daar een totale zonsverduistering meemaakten.

Dit horloge is gemaakt in ongeveer 1740 door Samuel Ruel te Rotterdam en is voorzien van een binnen- en buitenkast. De buitenkast is gedreven met florale voorstellingen en C-voluten, voorzien van een geëmailleerd medaillon met een polychrome voorstelling van een amoureuze scène (foto 2). Deze amoureuze scène op de buitenkast zou in het normale gebruik van het horloge niet zichtbaar zijn geweest omdat deze horloges gewoonlijk nog een, vaak onedele, derde kast bezitten en dan is alleen de wijzer-

plaat zichtbaar. De eigenaar kon dan in zijn kring van intimi het mooie binnenwerk van het horloge laten bewonderen.

Het uurwerk is gedecoreerd met Lodewijk XIV ornamenten, zoals voluten met bandwerk, maar ook met typische Lodewijk XV-motieven als rocailles (asymmetrische rotsachtige decoraties). De balanskloof, bij uitzondering van zilver vervaardigd, is gegraveerd met een zinnebeeldige voorstelling van de zomer: een putto met sikkel en korenaren en de tekst "LETE". Het uurwerk heeft een schijnslinger en wij noemen deze vorm van balanskloof een Rotterdamse kloof (foto 3).

Foto 1

Foto 2

Foto 3

PROGRAMMA 2010 *) Exposities

KLOKKEN/HORLOGES

- 28 maart 2010 – 30 mei 2010
Het Nederlandse zakhorloge
- 10 juni 2010 – 26 september 2010
Bijzondere klokken uit particuliere verzamelingen.
In samenwerking met de Stichting BoomTime.

*) Wijzigingen voorbehouden; zie: www.ngzkm.nl

VERENIGINGSNIEUWS SCHOONHOVEN

Door ir A.M.J. Schueler

Toekomst Klokkenmuseum

Tijdens de laatste algemene jaarvergadering is gesproken over een verslechtering van de positie van ons museum. Met steun van het VSB fonds heeft een extern bureau een marktonderzoek verricht.

Mevrouw G. Jager, directeur/conservator van het museum, heeft in het vorige nummer onder: "Museumnieuws Schoonhoven" het advies toegelicht. Een belangrijk aspect daaruit is: richt je op zilver en laat dat uitkomen in je roepnaam.

Schoonhoven is "Zilverstad" en wil zich zodanig profileren met een zilvermuseum. Ook in dit nummer besteedt zij aandacht aan dit onderwerp.

Het is duidelijk dat wij, als Klokkenvrienden, met die naamsverandering niet gelukkig zijn nu het museumbestuur dit advies effectueert. Een groot aantal bezoekers komt voor de uurwerken en het museum kan niet zonder hen. De klokkencollectie blijft dus voor het

museum van belangrijke betekenis. Het museum heeft onze Vriendenvereniging met zijn kunde en kennis nodig. Vooral veel bezoekers zorgen ervoor dat dit cultuurbezit behouden blijft!

Door nieuwe initiatieven en activiteiten kunnen wij bijdragen aan een grotere belangstelling voor de klokkenafdeling. Daarmee kunnen wij uiting geven aan en aandacht vragen voor het feit dat ons museum een belangrijke collectie klokken, gereedschappen en relevante archivalia huisvest. Een collectie die zorg en financiële ondersteuning verdient. Van het museum mogen de Klokkenvrienden daarentegen verwachten dat het, waar nodig en mogelijk, alle faciliteiten inzet en beschikbaar stelt. Als geregistreerd Museum maar zeker ook, ondanks haar nieuwe focus en roepnaam, als officieel Klokkenmuseum.

Uw bestuur roept u op met ideeën te komen en initiatieven kenbaar te maken die kunnen bijdragen aan de noodzakelijke extra focus op klokken. Tijdens de komende Algemeen Ledenvergadering

(17 april a.s.) zal hiervoor ook tijd en aandacht gevraagd worden.

Contributie

Met de nieuwe lidmaatschapkaart heeft u ook het verzoek ontvangen de contributie over 2010 te betalen. Wellicht ten overvloede willen wij u hieraan graag herinneren.

Bestandscatalogus

Het museum heeft nog geen catalogus van de uurwerken en gereedschappen die tot zijn beschikking staan. De collectie komt van bruikleengevers (waarvan de SMAT de belangrijkste is: Stichting Museum en Archief voor Tijdmeetkunde) en uit eigen verwerving. De collectie gaat in delen (hoofdstukken) beschreven worden en uitgegeven. Uiteindelijk is het de bedoeling die delen in één boekwerk uit te geven.

Het eerste deel gaat over zakhorloges van Nederlandse makelij; een beschrijving met foto's, ook van het inwendige. De Klokkenvrienden Cees Peeters, John Beringen en Theo Vossepel hebben als vrijwilligers voor het museum veel tijd

WEST DEAN
COLLEGE

CONSERVATION RESTORATION OF CLOCKS ONE YEAR DIPLOMA

Recognised by the BHI and supported by BADA.

Technical - Historical - New Making
Work on objects of historical importance

Also, one year Professional Development
Diploma in Conservation and/or Making of
Clocks.

West Dean College, Chichester, West Sussex PO18 0QZ
T: 01243 811301 E: diplomas@westdean.org.uk
www.westdean.org.uk/college

Voorzitter Loek Schueler bedankt David Henning voor zijn interessante inleiding

besteed aan deze vastlegging van informatie. Tijdens de laatste jaarvergadering is besproken dat de Vrienden in belangrijke mate aan de financiering van deze uitgave zullen bijdragen.

Sectie Reizen

Velen van ons zullen de heer W. van Vliet kennen als organisator van veel van onze, zeer succesvolle, reizen. Tijdens de algemene jaarvergadering in 2008 heeft hij aangegeven deze activiteiten te moeten beëindigen. Wij zijn er niet in geslaagd een opvolger te vinden. De reizen stonden ook open voor "andere" Federatielieden. Daarom is einde 2009 gepoogd om het organiseren van reizen als een activiteit van de Federatie Klokkenvrienden op te nemen en daarin is de Federatie geslaagd. Inmiddels is de heer R. Memel

bereid gevonden reizen te organiseren. Zie hiervoor ook pagina 23.

E-mailadres

De secretaris heeft 260 e-mailadressen kunnen achterhalen (van het totale aantal van 480 leden). Door de beschikbaarheid en het gebruik van e-mail kunnen wij als vereniging heel veel geld én moeite besparen.

Bovendien wordt u eerder op de hoogte gehouden van ontwikkelingen. Heeft u uw e-mailadres al doorgegeven? Dat wordt dan alleen gebruikt om u van de ontwikkelingen rondom de vereniging en het museum op de hoogte te houden. Uiteraard worden uw gegevens discreet behandeld en niet doorgegeven aan derden.

Stuur het daarom s.v.p. naar: Sj. Folkers leden@klokkenvrienden.nl

Lezing zaterdag 23 januari

De bekende restaurateur David Henning, als zodanig werkzaam in het Brabantse Gemonde, hield een lezing over zijn ervaringen bij het restaureren van oude en antieke uurwerken. Aan de hand van lichtbeelden kregen de ruim 45 aanwezigen te zien hoe er wordt gewerkt. Hoe vorm je een kroonrad op een doorn. Als je oude schroeven moet namaken,

maak ze iets te groot en vijl ze dan op maat, dat geeft een antiek uiterlijk.

Een echt mooie oppervlaktebehandeling is het bruneren van rondzels. Veel was er te zien op het gebied van slagwerken en bijzondere bedenksels voor repetitiewerken. De discussie ging o.a. over het trommelen van messing voorwerpen en het schoonmaken daarvan met ammoniak. David had veel gereedschappen die hij gebruikt, meegebracht en ook voorbeelden van nieuw gemaakte onderdelen gingen rond.

Een geslaagde lezing van een enthousiast restaurateur.

Zaterdag 17 april 2010

Aanvang: 14.00 uur

De heer Th. Adriaanse spreekt over zandlopers, hij heeft er 4700 in allerlei maten en verschillende tijdspannen. De

zandloper is een middel voor tijdmeting en ook een symbool voor vergankelijkheid; beide vinden we in onze klokken terug. Wilt u er wat van zien, kijk dan op: www.zandlopers.nl

De bijeenkomst wordt gehouden in het museum, Kazerneplein 4

Algemene jaarvergadering zaterdag 17 april 2010

Aanvang: 11.00 uur

De jaarvergadering van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven wordt gehouden op 17 april in het museum, Kazerneplein 4. Deze jaarvergadering is alleen toegankelijk voor leden van de Vereniging van Vrienden van het Klokkemuseum Schoonhoven.

Lezingen vinden, tenzij anders aangegeven, plaats in het:

Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkemuseum, Kazerneplein 4 te Schoonhoven of in een locatie vlak in de omgeving. De jongste informatie hierover vindt u onder <http://www.fed-klokkenvrienden.nl> onder: agenda.

Lezingen zijn toegankelijk voor alle leden van de Verenigingen die tezamen de Federatie Klokkenvrienden vormen.

Kleine annonce

Aangeboden: Ambachtelijk handgeknoopt knobbelkoord voor uw antieke klok. Vlaskoord of hennepkoord in de kleur naturel of groen. Diameters van 4 tot 9 millimeter. M. Penso, tel. 055 - 576 84 26, bij voorkeur tussen 17.00 en 19.00 uur.

HET KLOKKENMUSEUM TE SCHOONHOVEN

Door Jaap Zeeman

Oud museumdirecteur, antiquair en schrijver van standaardwerken Zeeman doet een oproep tot samenwerking van de twee musea met klokkenverzamelingen.

In het vorige nummer van TIJDSchrift werden wij verrast met een artikel over de wijziging in de opzet van het Nederlands goud-, zilver- en klokkenmuseum. Een wat onhandige naam voor een al even onhandige samenvoeging van het vroegere Waarborgmuseum en de S.M.A.T. De laatste afkorting zal misschien weinig lezers iets zeggen, maar hij staat voor Stichting Museum en Archief voor Tijdmeetkunde. Opgericht in 1901 door de brancheorganisatie.

Rapport commissie

De samenvoeging dateert uit 1953, toen de SMAT uit de kelders van het Stedelijk Museum in Amsterdam werd verwijderd en via het Museum Willet Holthuysen met het Waarborgmuseum tezamen werd ondergebracht in het Catharijne-convent te Utrecht. Vandaar uit ging het naar Schoonhoven.

Veertig jaar geleden al werden de eerste initiatieven genomen om te komen tot een zelfstandig Nederlands Klokkenmuseum. Naar goed Nederlands gebruik werd er een Commissie opgericht, die een rap-

port schreef waarin het initiatief werd toegejuicht, het rapport kwam in een ministeriële lade om vandaar uit geruisloos in de archieven terecht te komen.

Van geheel onverwachte zijde wordt nu een nieuwe kans geboden dit oude plan alsnog gestalte te geven. Het NGZKM zelf stelt nu een structuurwijziging voor, ingegeven door een gedegen onderzoek, waarbij de Focus geheel zal komen te liggen op het zilver.

Logisch, want Schoonhoven is dé zilverstad van Nederland, er is een Vakschool (ook voor uurwerkmakers trouwens), er zijn veel ateliers voor zilveren voorwerpen en daar past een gespecialiseerd museum uitstekend tussen. Dus, lees ik in het beleidsplan, wordt niet alleen de structuur veranderd, maar ook de naam. Deze wordt: Nederlands Zilvermuseum Schoonhoven.

Levensgroot probleem

Maar waar blijven de klokken? Ik sla het beleidsplan er op na.

Onder het kopje: **Bestuurlijke afwegingen** lees ik: *De grote opgave is om daarbij de collectie uurwerken de plaats te geven die zij verdient. Dat hoeft overigens geen probleem te zijn...*

Als ik het tentoonstellingsbeleid van de afgelopen 20 jaar bekijk, tezamen met de toch tamelijk stiefmoederlijke verzorging van de collectie, culminerend in een opstelling van deze collectie nu, waarbij een groot aantal onnozele wekkers de

hoofdmoot van de expositie vormt, dan vrees ik dat de 'plaats van de collectie uurwerken' een levensgroot probleem zal zijn.

Onder **Kernelementen** tref ik de volgende zinsnede aan: *...Deze collectie (zilver) heeft twee versterkende (!?) collecties: de klokken en het goud. Deze collecties zullen meer in relatie tot de zilvercollectie worden ingezet...*

En verder onder **Missie**: *De klokken- en goudcollectie blijven herkenbaar deel uitmaken van de Museumcollectie.*

Eén oplossing

Er zijn niet veel meer citaten en er is niet al te veel inzicht voor nodig om te beseffen dat voor de SMAT-collectie geen gouden tijden aanbreeken terwijl de focus in het gedrang komt.

Daarom is op dit kruispunt van gebeurtenissen maar één werkelijke oplossing voor de SMAT: samenwerking zoeken met het andere klokkenmuseum in Nederland, het MNU te Zaandam. Dit betrekkelijk jonge museum slaagt er ondanks grote budgettaire en ruimtelijke beperkingen steeds weer in met interessante tentoonstellingen en symposia de aandacht te trekken van vrijwel alle serieuze klokkenliefhebbers in Nederland.

Het lijkt het moment te zijn voor beide stichtingen om de koppen bij elkaar te steken en hun klokken langzamerhand gelijk te gaan zetten.

Gegevens Bramer gevraagd

In verband met de voorbereiding van een publicatie in het TIJDSchrift over staande klokken van Willem Bramer (Kampen/Zwolle) ben ik op zoek naar staande klokken van deze maker en van zijn broer Gerrit (Amsterdam) die gemaakt zijn rond 1700.

Met de huidige gegevens komen al een aantal bijzondere eigenschappen van zowel de uurwerken als de kasten naar voren, die wellicht in een beter perspectief gezet kunnen worden, met de gegevens van extra klokken. Vanzelfsprekend wordt de verstrekte informatie vertrouwelijk behandeld.

Michiel van Hees
Heemstedse Dreef 9
2103 LL Heemstede
023-5472290
michiel@vanhees.eu

Klokkenagenda

Door Erik Glasius

Op de PAN -en helaas na het sluiten van het decembernummer van TIJDSchrift kreeg ik van de Amsterdamse antiquair en klokken specialist Lars Gude de 'AGENDA 2010 Antique Horology & Barometers'. Ook Hans Kreft heeft deze verspreid onder leden van de AHS. Het is een uitgave van The Horological Foundation, een samenwerkingsverband van gespecialiseerde antiquairs, dat beoogt als forum voor geïnteresseerden op dit gebied te fungeren. De Foundation heeft

een website waarop interessante artikelen van deskundigen op gebied van antieke klokken worden gepubliceerd. Vanzelfsprekend staan hierop ook verwijzingen naar de sites van de betrokken handelaren.

Voor het kopen van een functionele agenda (deze kost € 17,50 o.a. bij het Museum van het Nederlandse Uurwerk) is het nu wat laat, maar het is nog te overwegen dit als 'plaatjesboek' aan te schaffen. De agenda bevat zo'n 70 goede kleu-

renfoto's van hoofdzakelijk antieke klokken en enkele horloges en barometers. Bij al deze voorwerpen is een korte beschrijving gegeven maar achterin het boekje staan nog eens uitgebreide gegevens met een vermelding van de herkomst van het voorwerp.

De agenda kan eigenlijk als een toevoeging aan de bestaande literatuur worden beschouwd en het is dan ook jammer dat er eind vorig jaar niet meer bekendheid aan gegeven is.

Evenementenagenda

20 maart

09.30 – 14.00 u

Uurwerkenbeurs Papendrecht

De Palm, Van der Palmstraat 3
3351 HA Papendrecht
tel. 0181-639583

28 maart

10 – 16 u

Uhren Börse Hannover

Hangar no5, Ballsaal
Völgerstrasse 5
30519 Hannover-Wülfel
0049-64246191
www.hansenmaerkte.de

30 maart

**Auction Art & Antiques,
Clocks & Barometer section**

Bonham's
Station Road, Knowle
Tel. 0044-1564-776151
www.bonham's.com

10 en 11 april

10 - 17 u

Verzamelaars beurs

(met ook hier en daar wat klokken)

Jaarbeurs Utrecht
Tel. 0229-213891
www.verzamelaarsjaarbeurs.nl

24 en 25 april

zaterdag 24, 9 – 17 u

zondag 25, 10 – 16 u

Antik Uhrenbörse Eisenbach

Wolfwinkelhalle
79871 Eisenbach (Schwarzwald)
0049-7657-1563 of 471
www.antikuhrenboerse-eisenbach.de

25 april

11 - 17 u

Uhren- und Schmuckmarkt Köln

Im Gurzenich, Martinstrasse 29
Keulen
Tel. 0049-228-4100241
www.uhrenmarktkoeln.de

2 mei

10 -16 u

Rikketik

Euretoo, Meidoornkade 24
3992 AE Houten
tel. 024-3236475
www.rikketik.nl

Franse Pendule

Franse Pendule in prima staat
Kast licht beschadigd.
Afhaal prijs: € 600,-

Wereldklok Citizen
Afhaal prijs: € 200,-

jolandahelmer@xs4all.nl
mobiel telnr: 06 53193733

A.C. Lijs

Restaurator van
antieke klokken
Reparatie en restauratie
In- en verkoop

Rijksgediplomeerd klokkenmaker horloger
Meer dan 35 jaar ervaring in het
restaureren van antieke klokken

Vlaskruid 30, Zeewolde-Zuid
Tel. 036 - 522 15 08
Fax. 036 - 522 22 53
www.antique-clocks.nl
www.antique-horology.org/lijs

PENDULE RELIGIEUSE

*Pendule religieuse, met kwartierslag en zaagslagwerk.
Signatuur I. Thuret à Paris.
Hoogte totaal 56 cm. Ca. 1690.*

